

YRITYSTEN VARAUTUMIS- JA VALMIUSKYKYJEN EDISTÄMINEN

JULKISIN TOIMIN

Miten julkisilla rahoitusinstrumenteilla ja kehittämisspalveluilla voidaan edistää pk-yritysten jatkuvuudenhallintaa ja kriisinsietokykyä?

Tradenomi, YAMK opinnäytetyö

Liiketoiminnan kehittäminen

2024

Eetu Puntala

Koulutuksen nimi Liiketoiminnan kehittäminen

Tekijä Eetu Puntala

Työn nimi Yritysten varautumis- ja valmiuskykyjen edistäminen julkisin toimin

Ohjaaja Mikko Mäntyneva

Tiivistelmä

Vuosi 2024

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli tutkia miten julkisilla palveluilla ja erilaisilla rahoitusinstrumenteilla voitaisiin edesauttaa pienten ja keskisuurten yritysten jatkuvuudenhallintaa sekä kriisinsietokykyä. Tarkoituksena oli hankkia laaja-alaista näkemystä julkisten palveluiden ja rahoitusmahdollisuuksien vaikuttavuudesta jatkuvuudenhallintaan ja resilienssin ylläpitoon sekä saada tietoa ja kokemuksia yksityiseltä sektorilta.

Tutkimuksen pääkohteina ovat kaksi yritystukia Työ- ja elinkeinoministeriön rahoitusta myöntävää tahoa, Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus (ELY-keskus) sekä Rakennerahastot. Näiden toimijoiden rahoitusinstrumentteja sekä kehittämispalveluita tutkittiin jatkuvuudenhallinnan ja kriisinsietokyvyn kehittämisen kannalta. Yritysten jatkuvuudenhallinnan ja kriisinsietokyvyn sekä riskienhallinnan kannalta täytyy tarkastella yritystukia kokonaisuutena muuttuneessa toimintaympäristössä.

Opinnäytetyössä nostettiin esille kehityskohteita yritystukien ja rahoitusmahdollisuuksien kannalta julkiselle sektorille, kuten lainsäädännöllisiä ja hallinnollisia haasteita.

Opinnäytetyö toteutettiin Etelä-Pohjanmaan ELY-keskuksen toimeksiantona. Opinnäytetyön tuloksia olisi mahdollista hyödyntää alueellisessa kehityksessä ja varautumis- ja valmiustyöskentelyssä, mikäli keinoja ja linjauksia saataisiin tutkimuksessa selvitettyä ja selkeytettyä käytännön tasolla. Tutkimuksessa tuotetaan ehdotuksia, miten yritystukia voitaisiin kohdentaa paremmin varautumis- ja valmiustoimintaan sekä pitämään huolta yritysten jatkuvuudenhallinnasta.

Opinnäytetyön viitekehyksenä käytettiin kirjallisuutta ja muuta aineistoa, jotka käsittelivät jatkuvuudenhallintaa, julkisia yrityspalveluita, toimintaympäristön muutoksia ja yleistä varautumis- ja valmiussuunnittelua. Yritysten jatkuvuudenhallinnan ja toimintaympäristön muutosten kannalta Valtiovarainministeriön, Työ- ja elinkeinoministeriön, Huoltovarmuuskeskuksen ja muiden julkisten toimijoiden julkaisemat aineistot muodostivat selkeän viitekehyksen ja aineistopohjan työlle.

Opinnäytetyössä hyödynnettiin laadullista tutkimusmenetelmää ja metodiksi, jolla aineistoa kerättiin, valittiin laadullinen teemahaastattelu. Tutkimuksen kannalta oleelliseen tiedonkeruuseen käytettiin puolistrukturoituja haastatteluja, jotka teemoitettiin hieman eri tavalla haastateltavan taustan perusteella. Tutkimus kokonaisuudessaan oli konstrukttiivinen tutkimus.

Avainsanat Jatkuvuudenhallinta, huoltovarmuus, yritysrahoitus, julkiset palvelut

Sivut 56 sivua ja liitteitä 14 sivua

Name of Degree Programme Business Development

Abstract

Author Eetu Puntala

Year 2024

Subject Improving Business Preparedness and Readiness Capabilities Through Public Funding Services

Supervisors Mikko Mäntyneva

The focus of this thesis was to research the possibilities of improving midcap business' readiness and preparedness capabilities with the aid of public funding instruments. The aim of this thesis was to gain intersectoral knowledge about public funding's possibilities to influence private midcap-level companies' preparedness and readiness capabilities. The knowledge was gained from public institutions and ministries in Finland, but also from private midcap-level companies.

Two main research points were the public fundings of Center for Economic, Traffic and Environmental Development and the Structural Funds, both provided by the Ministry of Economic Affairs and Employment. These two fundings were researched by the basis of applying them to business preparedness and readiness improvement. New and changed security environment has challenged the public institutions to think about risk and continuity management in private sector. Administrative and legal issues were brought to attention in this thesis.

The thesis was assigned by the Southern Ostrobothnia Centre for Economic, Traffic and Environmental Development. The results and conclusions can be used to improve preparedness and readiness regionally. The thesis provides substantial results and conclusions how to target business fundings to have more impact.

The literature framework consisted of books and publications about public funding and services and legal frameworks but also publications about business preparedness and risk management. Mainly the sources used for the thesis came from publicly available material such as National Emergency Agency and Ministry for Economic Affairs and Employment and qualitative interviews.

In this thesis, qualitative research methods were used, and half-structured interviews were an important source of information. The themes slightly varied according to interviewee. This thesis was a constructive research.

Keywords Preparedness, readiness, public funding and services

Pages 56 pages and appendices 14 pages

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Työn tarkoitus ja tavoitteet	2
1.2	Tutkimusmenetelmät.....	4
1.2.1	Teoriapohja ja kirjallisuus aiheesta	6
1.2.2	Opinnäytetyön kannalta keskeisiä toimijoita ja käsitteitä.....	7
2	Valtiontukien määrittely ja nykyinen tilanne	8
2.1	Lainsäädäntö ja asetukset varautumis- ja valmiussuunnittelun kehittämisen kannalta.....	10
2.2	Yritystukien perustelut sekä haasteet	12
2.2.1	Yritystukien haasteita.....	15
3	Katsaus olemassa oleviin TEM-myöntämiin rahoitusinstrumentteihin	17
3.1	Kehittämispalvelut	17
3.2	Maaseudun yritystuet	18
3.3	Yritysten kehittämisavustus (EAKR)	19
3.4	Olemassa olevat instrumentit riskienhallinnan ja tietoturvan kehittämiseen	21
4	Uuden rahoitusinstrumentin suunnittelu	23
4.1	Mitä uudella instrumentilla voitaisiin tavoitella?	24
4.1.1	Kuka toimisi myöntäjänä ja millä perustein?	26
4.1.2	Toimintaehdotukset koskien yrityusrahoitusta	27
5	Yritysten resilienssin kehittäminen	30
5.1	Uhkakuvat ja riskit.....	31
5.2	Resilienssin kehittäminen PK-yrityksissä	35
5.2.1	Miten resilienssiä voisi kehittää?	36
5.2.2	Yritysturvallisuuden kehittäminen pk-yrityksissä	38
6	Tutkimus ja toteutus.....	40
7	Johtopäätökset ja suositukset	45
	Lähteet.....	49
8	Liitteet.....	1

Liitteet

- Liite 1. Teemahaastattelupohja yrityksille
- Liite 2. Teemahaastattelupohja julkisille toimijoille
- Liite 3. Haastateltavien esittelyt ja haastattelumetodit
- Liite 4. Aineistonhallintasuunnitelma

1 Johdanto

Muuttunut toimintaympäristö ja pandemian moninaiset seuraukset yritysten jatkuvuuteen ovat herättäneet tarpeita pohtia valtiontukien roolia yhteiskunnallisen varautumisen- ja valmiussuunnittelun pohjalta. Entistä nopeammalla syklillä pyörivä maailma ja ennalta-arvaamattomat muutokset yhteiskuntamme arkeen ja turvallisuuteen luovat tarpeen ennakoinnille ja erinäköisiin uhkiin varautumiselle myös yritysten näkökulmasta.

Yhteiskunnan tukipilarina niin huoltovarmuudelle kuin yhteiskunnan toimivuudelle ja menestykselle ovat toimivat ja kasvavat yritykset.

Erilaiset yritystuet ovat auttaneet suomalaisia yrityksiä toipumaan viime vuosien äkillisistä muutoksista, kuten COVID-19-pandemiasta. Yritystuilla on tuettu suomalaisen yhteiskunnan resilienssiä ja innovaatiota sekä kilpailukykyä. Turvallisuusympäristömme kuitenkin muuttui radikaalisti keväällä 2022, jolloin Venäjä hyökkäsi Ukrainaan. Se pakottaa myös suomalaisen yhteiskunnan tarkastelemaan omia resursseja, joilla voidaan edistää yrityskentän jatkuvuudenhallintaa sekä parantaa kriisinsietokykyä.

Opinnäytetyön aihe muotoutui toimeksiantajan (Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus) tarpeista ja odotuksista, aiheen ajankohtaisuudesta ja opinnäytetyön tekijän omasta mielenkiinnosta aihetta kohtaan. Opinnäytetyö on saanut inspiraation yrityselämän tarpeista ja hallinnollisista tarpeista, jotka koskevat yritystukia ja uudistamista.

Aiheena tässä tutkimuksessa ovat jatkuvuudenhallinta sekä kriisinsietokyky elinkeinoelämässä ja siitä, miten yrityksuilla ja muilla palveluilla voidaan kehittää yritysten omaa varautumis- ja valmiuskykyä häiriö- ja poikkeustilanteita varten. Tavoitteena on tutkia elinkeinoelämän tämänhetkistä tilannetta strategisesta näkökulmasta ja yritysten omasta varautumiskyvystä muuttuviin turvallisuustilanteisiin ja toimintaympäristöihin. (Gråsten ym. 2023, s. 6).

Opinnäytetyössä tutkitaan myös, millaisia erityispiirteitä ja haasteita julkisiin yrityspalveluihin ja rahoitusinstrumentteihin liittyy niin kansallisesti kuin paikallisestikin. Pyrkimyksenä on tuoda esiin elinkeinoelämän tarpeita ja odotuksia sekä julkisten toimijoiden

velvollisuuksia ja mahdollisuuksia esille. Tutkimuksen lähestymistapana olivat teemoitetut haastattelut, joita eriytettiin kaksi eri versiota, toinen yrittäjille ja toinen viranomaisille ja muille julkisille toimijoille sekä tutkimuslaitoksille.

Tässä tutkimuksessa selvitetään miten julkisia yrityspalveluita ja rahoitusinstrumentteja voitaisiin kehittää, jotta niiden avulla voitaisiin edesauttaa pk-yritysten jatkuvuudenhallintaa ja kriisinsietokykyä. Tutkimuksessa tuotetaan suosituksia ja johtopäätöksiä koskien uutta mahdollista rahoitusinstrumenttia. Tutkimuksessa otetaan huomioon COVID-19-pandemian opetukset yritystukien kannalta sekä tutkitaan niin sanottujen äkillisten rakennemuutosten vaikutuksia elinkeinorakenteisiin ja alueellisiin näkyymiin. Työ on kirjoitettu ensisijaisesti yritysrahoituksista, valtiontukisäännöistä sekä elinkeinoelämän kehittämisestä kiinnostuneille asiantuntijoille.

1.1 Työn tarkoitus ja tavoitteet

Työn tarkoituksena on tuottaa näkökulmia julkisten rahoitusinstrumenttien tämänhetkiseen tilaan, ja siihen miten instrumentteja voitaisiin hyödyntää paremmin yritysten varautumis- ja valmiuskyvykkyyksiin sekä toiminnan varmistamiseen häiriö- tai poikkeustilanteissa.

Yritysten julkiset rahoitusmahdollisuudet ja palvelut ovat tällä hetkellä hyvin pirstaleiset, ja etenkin pk-sektorilla on vaikeuksia löytää itselleen aina sopivaa rahoituspolkua.

(Valtiontalouden tarkastusvirasto. 2023, s. 9). Tässä tutkimuksessa käydään läpi kokonaisuudessaan yritysten jatkuvuudenhallinnan johtamista, varautumis- ja valmiuskyvykkyyksien kehittämistä sekä riskienhallintaa. Läpileikkaavana teemana kuitenkin tutkimuksessa on julkisten tukien soveltaminen kyseisiin edellä mainittuihin teemoihin.

Tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- Miten julkisilla rahoitusinstrumenteilla ja kehittämisspalveluilla voitaisiin edesauttaa yritysten jatkuvuudenhallintaa ja kriisinsietokykyä?
- Millainen rahoitusinstrumentti edesauttaisi parhaiten yritysten varautumis- ja valmiuskyvykkyyksien edistämistä?

Työssä esitetään johtopäätöksiä uuden julkisen rahoitusinstrumentin liikkeellelaskusta ja tiettyjä muutoksia jo olemassa oleviin rahoitusinstrumentteihin. Tutkimustulokset ja johtopäätökset pohjautuvat useisiin eri kannanottoihin sekä teoriapohjaan. Asiantuntemusta ja näkemystä on saatu työ- ja elinkeinoministeriöstä, eri etujärjestöiltä, Huoltovarmuuskeskukselta, pk-yritysten edustajilta kuin ekonomisteilta ja tutkimuslaitosten yritystukien tutkijoilta.

Toimeksiantajan (Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus) toiveet yritystukien tutkimisesta ja yritysten varautumis- ja valmiuskyvykkyyksien tutkimisesta on hyvin otettu huomioon tutkimuksessa. Tutkimuksen tuloksia ja sisältöä voidaan jatkossa hyödyntää toimeksiantajan organisaation sisällä tai esimerkiksi tarkentaa jatkotutkimuksilla erinäisten julkisten toimijoiden tarpeisiin. Aiheessa riittää tutkittavaa vielä paljon.

Etelä-Pohjanmaan ELY-keskuksen ja työ- ja elinkeinoministeriön näkökulmasta tutkimuksella hyödytään esimerkiksi sillä, että tehdään kriittistä analyysiä nykyisistä yritystukimuodoista ja niiden soveltuvuudesta pk-yritysten varautumis- ja valmiuskyvykkyyksien edistämiseen sekä sillä, että tuotetaan selkeitä ratkaisuja ja suosituksia tutkimusongelmien ratkaisemiseksi. (Lukka, 2001). Hyöty Etelä-Pohjanmaan ELY-keskukselle tulee myös siitä, että organisaatiolle saadaan tuotua tietoa yritysten tarpeista sekä odotuksista julkisia viranomaisia kohtaan.

Aiheen rajaus

Konstruktiviseen tutkimukseen kuuluu tutkimusaiheen selkeä rajaus. Aihetta jouduttiin alkuperäisestä rajaamaan laajasti, koska itse työ olisi vienyt liian pitkän ajan (usean vuoden) ja aihe olisi ollut vielä abstraktimpi ja monisyisempi, jos tutkimukseen olisi ottanut kaikki Suomessa myönnettävät yrityspalvelut ja kaikki yrityskoot tiiviimmin mukaan. Aihetta rajattiin alkuperäisestä koko yrityskehittämistä koskevasta varautumisen ja jatkuvuudenhallinnan kehittämisestä kohti pienemmän mittaluokan yritysten kehittämistä.

Julkisten rahoitusinstrumenttien tutkiminen ja uuden yritystukimekanismin suunnittelu teeman puitteissa ovat itsessään jo aikaa vievä hanke. Tutkimuksen alku koostuu ajankohtaiskatsauksesta valtiontukien perusteisiin ja haasteisiin sekä tällä hetkellä myönnettäviin yritystukiin ja kehittämisspalveluihin. Laajimpana kokonaisuutena

tutkimuksessa haluttiin pitää uuden mekanismin suunnittelu ja pohdinta, miten uutta instrumenttia voitaisiin hyödyntää yritysten varautumista parantavissa toimissa. Moniin työn kannalta oleellisiin teemoihin, kuten yritysturvallisuus tai nykyiset uhkakuvat pk-yrityksissä, voitiin paneutua vain pinnallisesti. Uhkakuvat, riskit sekä muut tärkeät teemat pidettiin mukana tutkimuksessa koska ne antoivat oleellisen viitekehyksen yritysten mahdollisista haasteista muuttuneessa toimintaympäristössä.

Tässä tutkimuksessa keskitytään suoraan rahoitusta tai de-minimis-tukea sisältäviin julkisiin rahoituksiin, joita myönnetään työ- ja elinkeinoministeriön hallinnoiman viranomaisen, ELY-keskuksen kautta tai Rakennerahastojen kautta. Kohteena tutkimuksessa olivat etenkin ICT-alojen toimialat, teollisuuden monet eri alat ja muut toimialat. Toimialat valittiin siksi, että ne ovat selkeä kokonaisuus, jolla on merkittäviä vaikutuksia Suomen BKT:hen ja työllistävät paljon sekä voidaan osittain tai täysin laskea kriittisten ja tärkeiden toimijoiden piiriin. Palvelualat, liikenteen eri alat tai konsultointialat eivät ole tämän työn kohteena. Tämän tutkimuksen kohteet: Julkiset palvelut ja rahoitusinstrumentit kuten erilaiset avustukset ja suorat yritystuet sekä kehittämispalvelut, joita julkiset toimijat voivat myöntää eri tilanteissa. Tutkimuksessa keskitytään suoriin tukiin ja avustuksiin sekä palveluihin, joilla voidaan edesauttaa ja edistää yritysten jatkuvuudenhallintaa sekä parantaa yritysten resilienssiä. Tutkimuksessa ei käsitellä verotukia tai muita epäsuoria tukia, joita yrityksille myönnetään.

1.2 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyössä hyödynnettiin laadullista, konstruktivistista tutkimusmenetelmää.

Asiantuntijoiden ja yrityselämän näkemyksiä kerättiin puolistrukturoiduilla haastatteluilla.

(Puusa, A. 2020, s. 20) Haastatteluita toteutettiin yhteensä 14 kappaletta. Haastattelut ovat anonymisoitu ja tallennettu pääosin Teams-sovelluksen avulla.

Haastatteluissa pyrittiin saamaan yrityselämän edustajilta näkemyksiä 1) toimintaympäristön tämänhetkisestä tilanteesta, 2) omista jatkuvuudenhallinnan resursseista, 3) julkisten instrumenttien hyödyntämisestä ja kokemuksista ja 4) rahoitusinstrumenttien tulevaisuuden

kehityksestä. Viitekehystä avattiin haastateltaville ennakoon lähetettävän materiaalin avulla sekä alustavassa puhelinkeskustelussa tai sähköpostin välityksellä.

Virkahenkilöille ja tietyille tutkimuslaitosten edustajille oli oma haastattelu pohja, jossa haettiin näkemyksiä 1) toimintaympäristön haasteista sekä yritysten tarpeista, 2) julkisten toimijoiden kyvystä ja resursseista edesauttaa jatkuvuudenhallintaa ja kriisinsietokykyä, 3) elinkeinoelämän tulevaisuus- ja ennakointiosaamisesta, 4) lainsäädännöllisistä haasteista sekä 5) valtiontukien kehityksestä tulevaisuudessa ja tulevista kyvyistä vaikuttaa esimerkiksi huoltovarmuuteen. Teemahaastattelupohjat löytyvät opinnäytetyön liitteistä.

Opinnäytetyö on laadultaan konstruktiiivinen tutkimus. Konstruktiiivisella tutkimuksella tarkoitetaan tutkimusta, jossa pyritään tuomaan uusia ratkaisuja todellisen elämän ongelmiin. Kuten tässä tutkimuksessa, jossa pyrittiin tuomaan kehitysehdotuksia yritystukien päivittämisen tarpeista ja uuden instrumentin liikkeellelaskusta (Lukka, 2001).

Konstruktiiivisessa tutkimuksessa tuotetaan jonkinlainen ratkaiseva, konkreettinen tuotos ongelman tai haasteen selvittämiseksi. Ratkaisu voi olla esimerkiksi uudenlainen toimintamalli tai muu konkreettinen ehdotus. (Humak, 2023). Konstruktiiivisen tutkimuksen prosessi pitää sisällään seitsemän eri vaihetta, joista tässä tutkimuksessa voitiin toteuttaa vaihe 4 asti.

1) Relevantin ongelman tai haasteen etsintä, jossa on mahdollisuus teoreettiseen kontribuutioon. Tämän opinnäytetyön aihe valittiin tekijän mielenkiinnon ja turvallisuus- ja huoltovarmuusteemojen noustessa esille myös työ- ja elinkeinoministeriössä.

2) Tutkimukseen tulisi valita organisaatio, jonka kanssa voi kehittää pitkäjänteistä yhteistyötä. Kohdeorganisaatioksi valikoitui Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus, jossa tekijä toimii yritysrahoituksen asiantuntijana.

3) Tutkimuksen tekemiseksi, aihealueeseen tulisi perehtyä tiiviisti ja hankkia kokemusta teoreettisesti mutta myös käytännössä. Aihealue on tullut tutuksi oman virkatyön kautta mutta myös käytännössä erilaisten varautumis- ja valmiuspäivien myötä.

4) Tutkimuksen myötä tulisi innovoida erilaisia ratkaisuja, jotka ratkaisevat tutkimusongelmat. Työssä kehitettiin konkreettisia ehdotuksia kuten Varautumisinstrumentti ja tuotiin esille erilaisia johtopäätöksiä liittyen varautumisen

edistämiseen yrityksissä.

5) Ratkaisujen toteuttaminen. Tutkimuksessa ehdotetut ratkaisut ovat loppukädessä ELY-keskuksia ohjaavien tahojen ratkaistavissa, kuten TEM:n ja Valtioneuvoston ratkaistavissa. Osittaista ratkaisua tutkimuksessa esitettyihin tutkimusongelmiin tullaan pilotoimaan Etelä-Pohjanmaan ELY-keskuksessa hankkeella.

6) Soveltamisala. Tutkimuksessa esitettyjen ratkaisujen täytäntöönpano vaatii hyväksyntää yritystukineuvottelukunnalta ja muita raskaampia päätöksiä, joten pienimuotoisempiakin ratkaisuja voidaan pilotoida.

7) Teorian kontribuutio työhön. Muiden vaiheiden jälkeen tulee pystyä arvioimaan teorian osuus ja sen hyödyntäminen lopullisessa ratkaisussa.

(Lukka, 2001).

Tässä tutkimuksessa päästään vaiheeseen 4. Jotta konstruktiiivinen tutkimus saadaan vietyä loppuun, edellyttää se pidempää prosessia, lisäresursseja sekä suuremmalla toimivaltuudella annetun toimeksiannon, esimerkiksi Yritystukineuvottelukunnalta, TEM:ltä tai Valtioneuvostolta. Tutkimuksessa ei ollut tarkoitus keskittyä liikaa jo olemassa olevaan, vaan asiantuntijoilta kaivattiin näkökulmaa ja ajatuksia siitä, miten asiat voisi tehdä paremmin tai ainakin eri tavalla kuin nyt. (Lukka, 2001). Aineistonhankinta tapahtui pääsääntöisesti vapaasti saatavilla olevan materiaalin voimin, mutta teemahaastattelut olivat työn kannalta merkittävä tietolähde ja tärkeä osa tutkimusta.

Tutkimusongelman ajankohtaisuus ja relevanssi on selvitetty ennen kuin itse työtä on varsinaisesti aloitettu tekijän omasta mielenkiinnosta ja perehtyneisyydestä asiaan. (Lukka, 2001). Ajankohtaisuus etenkin huoltovarmuuden, jatkuvuudenhallinnan ja yritystukien tutkimisen kannalta ovat heränneet jo covid-19 pandemian aikana, mutta vahvistuneet Venäjän aloittaman hyökkäyssodan myötä.

1.2.1 Teoriapohja ja kirjallisuus aiheesta

Tutkimuksen teoriapohja on ammennettu saatavilla olevista julkaisuista, muistioista, valtioneuvoston päätöksistä, kirjallisuudesta sekä tutkimuksista. Havainnot, johtopäätökset sekä muut toimenpide-ehdotukset, joita työssä esitetään, perustuvat teoriapohjaan sekä

asiantuntijoiden näkemyksiin. Tutkimuksessa pyrittiin saamaan mahdollisimman ajankohtaista sekä aiheeseen liittyvää relevanttia tutkimustietoa julkisista lähteistä.

Suomessa myönnettävistä valtioneuvostoista, julkisista prosesseista ja laeista sekä asetuksista löytyvä tieto on lähinnä peräisin Suomessa toimivilta viranomaisilta sekä tutkimuslaitoksista. Yritystukien teoriapohjaan relevantteja teoksia ja tutkimuksia löytyy lähinnä englanniksi ja suomeksi eri tutkimuslaitoksilta. Varautumiseen, jatkuvuudenhallintaan sekä kriisinsietokyvyn kehittämiseen tietoa löytyy niin englanniksi kuin suomeksi, esimerkiksi Huoltovarmuuskeskuksesta ja työ- ja elinkeinoministeriöltä.

Esimerkiksi Acemoglun (2000, s. 1215) tai Akcigitin (2022, s. 10-12) epäsuorien tutkimuotojen, kuten verohuojennusten tai työllisyystukien vaikutusten arviointia ei voida tässä tutkimuksessa hyödyntää, koska tämä konstruktivinen tutkimus keskittyy suoriin avustuksiin, joita kohdennetaan yksittäisille yrityksille. Yritystukien teoriapohjana hyödynnettiin Malirannan ja Laukkasen teorioita ja huomioita (2019). Malirannan ja Laukkasen teorit ja näkemykset ovat yleisesti käytössä ja muun muassa Työ- ja elinkeinoministeriö hyödyntää heidän teoriapohjiansa ja tietämystä. Näiden lisäksi teoriapohjaan saatiin tutkimustietoa VATT:n Einiön (2022) tutkimuksista.

1.2.2 Opinnäytetyön kannalta keskeisiä toimijoita ja käsitteitä

HVK = Huoltovarmuuskeskus. HVK:n rooliin kuuluu kansallisen huoltovarmuuden ja toimintavarmuuden takaaminen normaalioloissa sekä poikkeusoloissa.

ELY-keskus = Elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskukset hoitavat valtioneuvoston asettamia toimeenpano- ja kehittämistehtäviä Suomessa.

TEM = Työ- ja elinkeinoministeriö, jonka vastuulla ovat yritysten asiat, yritysrahoitus, kansallinen kilpailukyky, työelämä ja energia-asiat.

Valtioneuvosto = Valtioneuvostolla tarkoitetaan Suomen hallitusta, joka sisältää pääministerin ja vastuualueiden omat ministerit.

Euroopan Unionin komissio = ylintä valtaa käyttävä taho Euroopan Unionin sisällä.

EAKR = Euroopan aluekehitysrahasto. Rahaston tavoitteena on tukea pieniä ja keskisuuria yrityksiä Eurooppa 2020-strategian mukaisesti.

Varautuminen = erilaisiin tilanteisiin valmistautumista ja resurssien suunnittelua.

Varautumisen kohteena on pitää huolta häiriötilanteiden ja erilaisten onnettomuuksien ennaltaehkäisystä.

Jatkuvuudenhallinta = tarkoittaa kaikkia toimenpiteitä, joilla yhteisö tai yksilö hallitsee erilaiset toimintaa uhkaavat häiriötilanteet. Toimenpiteet ovat suunniteltuja tai toteutettuja järjestelyitä.

Resilienssi = Yhteisöjen ja yksilöiden kyky ylläpitää toimintakykyä muutoksissa ja kyky kohdata häiriöitä tai kriisitilanteita ja selvittää niistä. Yhteisöjen resilienssillä tarkoitetaan yhteisön ja sen jäsenten kykyä ennakoita ja sietää häiriötilanteita murtumatta.

(SPEK. 2014).

2 Valtiontukien määrittely ja nykyinen tilanne

Tässä osiossa on teoria- ja tietokirjallisuuden ja lakitekstien lisäksi hyödynnetty haastateltavien valtiontukien ja yritysrahoituksen substanssiosaamista omaavien henkilöiden näkemyksiä ja tietoja. Tämän osion tarkoituksena on avata mitä valtiontuet yleisesti pitävät sisällään ja miten ne määritellään.

Lähtökohtaisesti valtiontuet, jotka ovat myönnetty valikoivasti tai kansallisesti myönnettävät tuet, joilla on vaikutusta jäsenmaiden väliseen kaupantekoon ja vääristävät kilpailua, ovat kielletty SEUT sopimuksen (Sopimus Euroopan unionin toiminnasta) 107 artiklan nojalla. (Raitio, J. 2021, s. 8). Tuki voidaan sallia, jos se on perusteltua erityisistä syistä. Syitä voivat olla esimerkiksi maaseutualueiden kehittäminen, tuki pienille ja keskisuurille yrityksille, tutkimukseen ja kehitystyöhön sekä innovointiin suuntautuvat toimenpiteet, koulutukseen tai ympäristönsuojeluun voivat olla sallittuja, erityisiä syitä. SEUT 108 artiklan nojalla Euroopan komission tehtävänä on valvoa EU-maiden myöntämiä, joko suunniteltuja tai jo

maksettuja, valtiontukia. Näin varmistetaan, että tuet eivät vääristä kilpailua. (EU-Komission asetus EU:n valtiontukisääntöjen soveltamisesta. 2015/1589.)

Valtiontuilla eli tässä tapauksessa yritystuilla on pääsääntöisesti neljä tunnusmerkkiä:

- Yritysten toimintaan myönnetään julkisia varoja (kansallista tai alueellista)
- Tuki kohdentuu vain tietyille yrityksille
- Toimenpide voi vääristää kilpailua
- Toimenpiteellä voi olla vaikutuksia EU:n jäsenien väliseen kaupankäyntiin

Jos nämä neljä tunnusmerkkiä täyttyvät, on huolehdittava, ettei ole ristiriitoja EU:n valtiontukisäännösten kanssa. Komission yhtenä tehtävänä on seurata eri jäsenmaiden myöntämiä valtiontukia ja komissiolle useimmiten ilmoitetaan suunnitelluista yritystukiohjelmista ja yksittäisistä rahoitusinstrumenteista. (TEM. 2016, s. 7). Seuranta tehdään jokaisen rahoitusta myöntävän ministeriön tai viranomaisen tahosta myös kansallisesti.

Kuitenkin isojakin poikkeuksia on. EU:n neuvosto on mahdollistanut komissiolle vapauttaa jotkin tukiluokat ennakoilmoitusvelvollisuudesta niin sanottujen ryhmäpoikkeusasetusten avulla. Yleisen ryhmäpoikkeusasetuksen myötä yhä useampi kansallinen yritystukimuoto tai ohjelma voidaan ottaa tukea myöntävän viranomaisen käyttöön ilman ennakkohyväksyntää. (TEM. 2016, s. 16).

Ennakoilmoitusvelvollisuutta ei ole myöskään, mikäli tuki on de minimis-muotoista avustusta. De minimis-tukea voidaan myöntää 200 000€ per yritys kolmen vuoden aikana. Enimmäismäärään lasketaan kaikkien viranomaisten myöntämät de minimis-tuet. Kyseessä on niin sanottu de minimis-tuki (vähämerkityksellinen tuki). Tukea myönnetään SEUT-sopimuksen puitteissa (sopimus Euroopan unionin toiminnasta) artiklojen 107 ja 108 soveltamisesta de minimis-tukeen annettuun asetukseen 1407/2013 mukaisena

avustuksena. (EU-Komission asetus Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 107 ja 108 artiklan soveltamisesta vähämerkityksiseen tukeen. 1407/2013).

Valtiontukia arvioidaan, jotta voidaan parantaa uusia kehitettäviä instrumentteja sekä parantaa tukisäännösten suunnittelua. Arvioinnissa tulisi keskittyä tuensaajan toiminnan vaikutuksiin, esimerkiksi onko tuensaaja tuen myötä kyennyt lisäämään kilpailukykyä tai innovointia ja minkälainen merkitys tuella loppujen lopuksi on ollut ja minkälaisia alueellisia vaikutuksia myönnetyllä tuella on ollut kuten, työllisyys, kilpailukyky, vähähiilisyys ja muut merkittävät vaikutukset. (Euroopan Komissio. 2016, s. 31-33).

2.1 Lainsäädäntö ja asetukset varautumis- ja valmiussuunnittelun kehittämisen kannalta

Tulevien kriisien ja muutosten varalle on varauduttu kansallisesti lainsäädännöllisesti, sillä tarvittava perusta erilaisten kriisitukien myöntämiselle on jo olemassa. (Haastateltava 4. 2023). Perustuslakivaliokunnan ja talousvaliokunnan lausunnot muotoilevat lopullisesti lakien valmistelua ja tulkintoja. Laki, joka mahdollistaa esimerkiksi ELY-keskusten kehittämisavustukset yrityksille (valtionavustus yritystoiminnan kehittämiseksi) pitää sisällään 29 § poikkeusoloissa (tuotantohäiriötilanteessa tai markkinahäiriötilanteessa) myönnettävän tuen toiminnan sopeuttamiseksi ja maksuvalmiuden varmistamiseksi. Tämä mahdollistaa asetuksen antamisen. Asetuksen antaminen on verrattain nopea keino vastata tarpeeseen. (Laki valtionavustuksesta yritystoiminnan kehittämiseksi vuosina 2021–2028, § 29. 758/2021).

Laki yritystoiminnan kehittämiseksi ja Maaseudun yritysten kehittämislaki mahdollistavat yritysten tukemisen sellaisissa poikkeusoloissa ja normaaliolojen erityisen poikkeuksellisissa olosuhteissa, jotka luovat nopeita ja arvaamattomia muutoksia yritysten toimintaympäristöön sekä toimintaedellytyksiin. Kehittämisavustusta voidaan myöntää toiminnan tukemiseksi ja esimerkiksi maksuvalmiuden varmistamiseksi poikkeuksellisissa oloissa, jotka Valtioneuvosto asetuksellaan määrittelee erikseen. (Laki valtionavustuksesta yritystoiminnan kehittämiseksi vuosina 2021–2028. 758/2021, § 29). Samankaltainen 20 § koskee myös maaseudun yritystukia, joita voidaan myöntää erityisen poikkeuksellisissa

tilanteissa tai olosuhteissa. Valtioneuvoston asetuksella kuitenkin annetaan tarkemmat säädökset koskien vallitsevia olosuhteita. (Laki maaseudun kehittämisen tukemisesta rahoituskaudella 2023–2027, § 20, 1325/2022). Tämän kaltaiset toimet otettiin ELY-keskuksissa ja Rakennerahastoissa käyttöön covid-19-pandemian aikana, kun yrityksille pystyttiin Valtioneuvoston asetuksella myöntämään häiriötukia.

Tämä 29 § pätee esimerkiksi paikallisiin, vakaviin häiriötilanteisiin tai poikkeusoloihin, kuten koronapandemian aiheuttamiin poikkeusoloihin (Laki valtionavustuksesta yritystoiminnan kehittämiseksi vuosina 2021–2028. 758/2021, § 29). Nimenomaan varautumisoosaamista tai tuotannollisen resilienssin kehittämistä yrityksissä normaaliolojen vallitessa ei tällä hetkellä tueta asetusten ja lakien mukaan. Toki tätäkin perustetta tutkitaan yritystukien valintaperusteissa ja osittain se voi vaikuttaa yritystukihankkeen pisteytykseen, mutta nimenomaan tällä teemalla ei ole perusteita tai erillisiä kriteerejä esimerkiksi Maaseudun yritystuessa. (Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus. 2022, s, 16). Perinteisiä instrumentteja kuten yrityksen kehittämisavustusta tai maaseudun yritystukia on vaikea muokata sellaisiksi, joilla voitaisiin tukea tai edesauttaa yritysten omia varautumissuunnitelmia tai resilienssin kehittämistä systemaattisesti ja tietyin toimenpitein, koska ohjaus rahoitukseen tulee pääasiassa Euroopan unionin komissiolta. (Haastateltavat 4 & 12. 2023).

Maaseudun yritystukien asetukset ja ohjaus tulee loppujen lopuksi EU:n maaseudun rahoituskauden omasta politiikasta (Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus. 2022, s, 15) joka sitoutuu ottamaan huomioon EU:n sisämarkkinapolitiikan huomioon ohjelmassa. Suomessa asetukset hyväksytään eduskunnassa, mutta suuria muutoksia maaseutupolitiikkaan ei tehdä, koska maaseudun kehittämissuunnitelmat ja ohjelmat, kuten CAP27-suunnitelma hyväksytään EU-laajuisesti EU:n komissiossa. Maaseudulla sijaitsevaa elinkeinoelämää voidaan tukea Euroopan unionin maaseuturahastosta kansallisen kehittämisohjelman kautta, joka on EU:n valtioneuvoston päätösten alaisuudessa toimintaa. (Laki maaseudun kehittämisen tukemisesta rahoituskaudella 2023–2027. 1325/2022).

Lähimpänä normaaliolojen yrityksen varautumisen kehittämistä ja valmiuden parantamista edistäviä toimenpiteitä tukeva instrumentti on Kyberturvallisuuskeskuksen myöntämä tietoturvan kehittämisavustus, johon on annettu oma valtioneuvoston asetus.

(Haastateltava 1. 2023). Kyberturvallisuuskeskuksen 'tietoturvaseteliä' voidaan myöntää vain sellaisille toimijoille, jotka toimivat yhteiskunnan toimivuuden kannalta kriittisillä aloilla. (Valtioneuvoston asetus tietoturvan kehittämisen tuesta 860/2022, § 2). Määritelmää eivät yritykset itse pysty tekemään, vaan määritykset tulevat toimialan ja Patentti- ja rekisterihallitukselle toimitettujen tietojen perusteella. (Kaupparekisterilaki, 129/1979).

2.2 Yritystukien perustelut sekä haasteet

Yritystuet ovat taloudellista etua, jota myönnetään eri tilanteissa yrityksille. Tuet voivat olla vastikkeetonta (avustus tai suora tuki) tai vastikkeellista etua (lainat ja takaukset). Yritystuet voivat olla myös verotukia. Yritystukia ja muita avustuksia ohjataan lakien ja asetusten avulla. Useimmiten yritystuet edellyttävät kriteerien noudattamista ja määritelmien täyttymistä (esimerkiksi kehittämis- ja investointituet) tai sitä voi saada poikkeustilanteissa myös automaattisesti, kun tietyt ehdot täyttyvät, kuten koronapandemian aikana myönnettyä ravintola-alalle kohdistettua sulkemiskorvausta (Ilmakunnas ym. 2022, s. 37-38).

Yritystuet ovat taloudellista innovaatiopolitiikka, joilla pyritään tuottamaan yhteiskuntaan mahdollisimman paljon hyvinvointia, kuten positiivisia taloudellisia vaikutuksia. Usein korostetaan innovaatiopolitiikan vaikutusten ymmärrystä, ja arvioita siitä mistä loppujen lopuksi innovaatiopolitiikan talouskasvu syntyy (Garcia-Macia ym. 2019, s. 1510-1511). Tukien piiriin kuuluu kuitenkin muitakin vaikutuksia, kuin pelkästään positiiviset taloudelliset vaikutukset. Vaikutukset voivat olla kehittyneet arvoketjut, lisääntynyt omavaraisuus ja innovatiivinen kehittäminen. (Maliranta, M & Laukkanen, M. 2019, s. 31).

Yritystukia perustellaan usein markkinatilanteella tai kansallisella kilpailukykyyn lisäämisellä tai jonkinlaista markkinoiden tietynlaista epäonnistumista. (Maliranta, M. & Laukkanen, M. 2019, s. 29). Nykyisellään yritystukien vaikutus kansalliseen kilpailukykyyn ja kasvun tukemiseen ovat vähintään marginaalisia. Työ- ja elinkeinoministeriön ja eri hallituskokoonpanojen teettämien selvitysten sekä erilaisten tutkimuslaitosten tutkimusten mukaan yritystuet tällä hetkellä eivät tue pitkäaikaista kansallista tuottavuutta tai yritysten uudistumista. (TEM. 2017, s. 2-3). Kansallisten näkökulmien ja perusteiden lisäksi Euroopan unionin ajama innovatiivinen talouspolitiikka sekä lainsäädäntö muodostavat tietynlaisen

toimintaympäristön Suomen omalle yritystukijärjestelmälle (Haanperä ym. 2019, s. 11-12). Valtion talousarvioon sisällytetään määrärahoja eri ministeriöille myönnettävien tukien maksamiseen.

Parhaiten kokonaistaloudellista resilienssiä vahvistaisi kansantalouden tasolla moninainen elinkeinorakenne sekä liiketoimintojen kehittyminen, niin että pitkäaikainen ja laaja-alainen kilpailukyky säilyy myös kansainvälisillä mittareilla. (Rothovius, A. 2022). Valtion roolina on huolehtia kilpailukykyisestä toimintaympäristöstä ja luoda toiminnan edellytyksiä (sääntely, turvallisuus, yhteiskuntarauha, markkinaehtoinen rahoitus, kauppapolitiikka), ei tukea varsinaista toimintaa esim. säilyttävillä tuilla, joilla ei ole merkitystä yrityksen kasvuun tai kehittymiseen tai alueellisiin vaikutuksiin. (Haastateltava 11. 2023). Yritysten resilienssiä tai jatkuvuudenhallintaa ei täysin voida julkisin varoin tukea, sillä yritysten toiminta on aina markkinaperusteista ja globaalisti verkottunutta toimintaa, jossa ovat omat tunnistetut riskinsä. (Klemm, K. 2021, s. 18).

Hakijan tehtävä on toimittaa rahoitusta myöntävälle taholle myönnettävää tukea koskien tarpeeksi kattavat tiedot ja perustelut siitä, miksi juuri tätä yritystä tai toimialaa tulisi tukea. (Haastateltava 4. 2023). Useimmiten julkisten toimijoiden rahoitukset kuten Business Finlandin, ELY-keskusten tai Rakennerahastojen rahoitukset ovat hyvin kilpailtuja. (Ilmakunnas ym. 2022, s. 59). Tämän takia yritysten hankkeita pisteytetään ja käytetään tarkoituksenmukaisuusharkintaa sekä laillisuustarkastelua valintakokouksissa, joissa rahoitettavista hankkeista päätetään. Tukikelpoisuuteen vaikuttavat muun muassa yrityksen taloudellinen tilanne ja jatkuvan kannattavan toiminnan edellytykset (Laki valtiovastuksesta yritystoiminnan kehittämiseksi vuosina 2021–2028, 758/2021) sekä muut tietynlaiset kriteerit, jotka saattavat vaihdella per rahoituksen myöntäjä.

Tarkoituksenmukaisuusharkinnassa kiinnitetään huomiota erityisesti tietyn alueen yritysrahoituksen painopisteisiin, kilpailutilanteeseen sekä muuhun kriteereihin, joiden kuuluu täytyä. Näitä painopisteitä voivat esimerkiksi olla, innovatiiviset ratkaisut, vihreä siirtymä, digitalisaatio, kestävä kehitys ja kilpailukykyyn vahvistaminen. (TEM. 2021, s. 5). Jokaisen yritystuen myöntämiseen kohdistetaan tarkoituksenmukaisuusharkintaa, jotta voidaan kohdentaa yritystuet mahdollisimman hyvin ja oikeudenmukaisesti.

Laillisuustarkastuksessa yrityksen ja omistajien taustat, aiemmat mahdolliset tuet sekä rahoituskelpoisuudet selvitetään viranomaistyönä hyödyntäen erilaisia työkaluja ja tietokantoja, joita on käytettävissä. Laillisuustarkastelu perustuu esimerkiksi hallintolain tulkitsemiseen ja erilaisten yritysrahoitusta määrittävien asetusten ja lakien tulkintaan tai soveltamiseen. Laillisuustarkastus tehdään jokaiseen saapuneeseen hakemukseen. (Hallintolaki. 434/2003, § 39).

Hankkeet useimmiten pisteytetään (riippuen tuen myöntäjästä ja instrumentista), ja siihen vaikuttavat miten erilaiset painopisteet tai perusteet täyttyvät. Perusteet ja painopisteet usein vaihtelevat per instrumentti (Maliranta, M. & Laukkanen, M. 2019, s. 31).

Pisteytyksessä pärjäävät parhaiten sellaiset hankkeet, joissa on paljon uudistamista, kasvua ja kilpailukykyä edistäviä toimenpiteitä. Pelkästään korvausinvestointeja tai vanhan toiminnan säilyttämistä ei haluta pääsääntöisesti tueta. (Einiö ym. 2022, s. 5)

Yritystukien myöntämiseen yrityksille vaikuttavat EU-lainsäädännön ja kansallisen lainsäädännön lisäksi maakuntakohtaiset rahoituslinjaukset, joiden mukaan tiettyjä toimialoja tai toimia voidaan rajata myönnettävien tukien ulkopuolelle. Tuettavat toimenpiteet ja kustannukset määritellään usein jo laissa ja asetuksissa, kuten maaseudun rahoituskaudelle 2023-2027. (Laki maaseudun kehittämisen tukemisesta rahoituskaudella 2023–2027, 1325/2022). Lisäksi jokainen alueellinen ELY-keskus tekee omat tarkentavat linjaukset rahoitettaviin toimialoihin tai toimenpiteisiin (Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus. 2023, s. 16). ELY-kohtaisilla linjauksilla pyritään huolehtimaan tasapuolisesta kohtelusta ja alueen elinvoimaisuudesta.

COVID-19-pandemia muutti yritystukien lainsäädäntöä niin EU-tasolla, kuin myös kansallisesti. Uudet vahingonkorvauslait EU:lta muuttivat asenteita yritystukia kohtaan suopeammaksi. (Raitio, J. & Miettinen, S. 2021, s. 184). Painopisteenä koronapandemian aikana olivat poikkeusasetuksella myönnettävät kustannustuet sekä muut yritysten selviämistä auttavat tilapäiset tuet ja avustukset. (Haastateltava 4. 2023). On argumentoitu, että yritystukien trendikkyys on noussut ja niitä tullaan hyödyntämään yhä enemmän, jotta voidaan pitää Euroopan alue kilpailukykyisenä ja yhtenä voimakkaana globaalina tekijänä. (Ilmakunnas ym. 2022, s. 12-13).

Parhaimmillaan yritystuilla voidaan edistää talouden uudistumista ja tällä tavalla vahvistaa tuottavuuden kasvua sekä parantaa taloudellista hyvinvointia. (Raitio, J. & Miettinen, S. 2021, s. 18). Pahimmillaan yritystuet voivat vääristää kilpailua, heikentää tuottavuutta sekä luoda tarpeettoman kalliita prosesseja veronmaksajille (Haastateltava 11. 2023). Yritystukien vaikuttavuuden tarkastelussa ja BKT:n kehittymisen kannalta haitallisimpia tukia ovat sellaiset tuet, joilla pyritään säilyttämään jonkinlaista taloudellista toimintaa tai estämään yritysten luonnollista elinkaarta. (Einiö, E. 2022, s. 5-6). Esimerkiksi kustannustuki, jota ei normaalioloissa voitaisi hyväksyä tukimuotona, koska sen avulla pyritään säilyttämään jotain tiettyä taloudellista toimintaa ja sen avulla ei haeta uudistumista tai vanhojen toimintatapojen parantamista. Kustannustuen tarkoitus oli säilyttää ja auttaa yrityksiä selviämään pandemian aiheuttamista liikevaihdon äkillisistä muutoksista (Haastateltava 8. 2023). Yritystuilla pyritään hakemaan aina mahdollisimman suurta vaikutusta aluetaloudellisesti, uudistumiskyvyn kannalta ja BKT:n kannalta (Maliranta, M. & Laukkanen, M. 2019, s. 9-10).

Hintaluokaltaan yhteiskunnalle mieluisimpia ja turvallisimpia tukimuotoja ovat koulutuspanostukset ja panostus osaamiseen sekä asiantuntijuuteen esimerkiksi subventoitujen kehittämispalveluiden muodossa. Näiden vaikutus ei ole niin kilpailua vääristävä, kuin suoraan yksittäisille yrityksille myönnetyt tukimuodot, kuten investointiavustukset (Haanperä, O. 2019, s. 12). Suomessa esimerkiksi tullaan todennäköisesti lähivuosina panostamaan merkittävästi lisää T&K-panostuksiin, ja se on yksi iso osa Suomen kilpailukyvyn vahvistamista ja taloudellisen kasvun uudelleen hakua. (Einiö, E. 2022, s. 3-4)

2.2.1 Yritystukien haasteita

Yritystukien haasteina usein nähdään prosessien hitaus sekä vaikuttavuuden tutkimisen haasteet. Nykyinen tieto tai tutkimus yritystukien konkreettisista vaikutuksista yhteiskunnan talouskasvuun on vähäistä ja keskustelu vaikutuksista on hyvin teoriapainotteista. Osa yritystuista on niin sanottuja 'säilyttäviä' tukia, joiden vaikutus on lähinnä luonnollisen luovan tuhon ja uudistumisen hidastaminen. (Haastateltava 11. 2023). Etenkin kuihtuville

toimialoille ja taloudellisesti epäterveille yrityksille myönnettävät tuet vaikuttavat jopa negatiivisesti uudistumiseen ja aluekohtaiseen kasvuun. (Einiö ym. 2022, s. 5-6).

Useiden TEM:n asiantuntijoiden ja virkahenkilöiden mielestä niin sanottuja tiettyä taloudellista toimintaa säilyttäviä piirteitä omaavia yritystukia ei tulisi myöntää lainkaan. Lisäksi mikäli yritystukia myönnettäisiin esimerkiksi erityistalousalueille, se voisi johtaa kilpailuun yritystuista, ja vääristää kilpailua ja sitä kautta vaikuttaa esimerkiksi yritysten sijoittumiseen. (Haastateltavat 4, 11 & 12. 2023). Tätä linjausta eivät kuitenkaan tue Malirannan ja Laukkasen näkemykset. Päin vastoin, Maliranta ja Laukkanen esittävät, että taloudellisesti heikommin menestyville alueille keskittämällä yritystukia tai yleensäkin aluepolitiikkaa, voitaisiin saada positiivisia kokonaistaloudellisia vaikutuksia. Vaikutukset voivat olla vahvistunutta investointihalukkuutta, lisääntynyttä työllisyyttä ja muuta kehitystä (Maliranta, M. & Laukkanen, M. 2019, s. 43). Esimerkiksi, jos yritykset eivät koe saavansa hyötyä takaisin investoinneista tai kehittämishankkeista, ei niitä luonnollisestikaan tehdä. (Einiö, E. 2022, s. 3-4).

Lisäksi monimutkaiset käsittelyprosessit voivat luoda ylimitoitettuja organisaatioita tai virkatehtäviä eri ministeriöiden sisällä. Yritystuet luovat yhteiskunnalle aina myös kustannuksia, koska virkahenkilöiden palkkiot maksetaan valtionbudjetista sekä yritysten saamat tuet katetaan yhteiskunnan keräämistä kansallisista tai EU:n yhteisistä varoista. (Ilmakunnas ym. 2022, s. 14). Lisäksi höllentynyt EU:n valtiontukipolitiikka voi vaikuttaa yleisellä tasolla yritysten kilpailukykyyn. (Haastateltavat 4 & 11. 2023).

Rahoittajien tehtäviin kuuluu myös tutkia, mitkä hankkeet ovat epäkelvoja tai rahoituskelvottomia. Syyt voivat olla monenlaisia, kuten esimerkiksi laillisuustarkastelussa esille tulleet seikat, tai hankkeen elinkelvottomuus. (Haastateltava 12.2023). Yritykselle myönnettävä tuki ei voi olla itsestäänselvyys. Onkin tärkeää tunnistaa ja erotella osaamattomat yrittäjät ja yritykset (koulutuksen tai osaamisen puute) sekä petollista toimintaa harjoittavat yrittäjät tai yritykset, jotka hakevat väärin perustein yritystukia. (Malinen, M. & Laukkanen, M. 2019, s. 29-30). Elinkelvottomien hankkeiden tunnistaminen voi olla hankalaa, mikäli arviointikehikko tai pisteytysjärjestelmä eivät toimi täysimääräisellä tavalla tai asiantuntijat eivät osaa arvioida tarkoituksenmukaisuutta. (Einiö ym. 2022, s. 6).

Hakemuksissa ja hankkeissa tulisi painottaa todenmukaisuutta sekä varoa liiallista optimismia.

Haastateltava 7 argumentoi, että etenkin yritysten toimintavarmuutta, jatkuvuudenhallintaa sekä resilienssiä parantavia hankkeita pitää pystyä tarkastelemaan kriittisesti, jotta tuet eivät kohdennu väärin perustein tai petollista toimintaa harjoittaville toimijoille. (Haastateltava 7. 2023). Tukipäätösten tekeminen ja hankkeiden arviointi vaatii erityistä asiantuntemusta aihepiiristä sekä rahoitusta koskevasta lainsäädännöstä (Haastateltava 8. 2023). Tämäkin tukee sitä argumenttia, ettei rahoitusten myöntämistä tulisi siirtää sellaiselle virastolle tai viranomaiselle, jolla ei ole aiempaa kokemusta rahoitusten myöntämisestä.

3 Katsaus olemassa oleviin TEM-myöntämiin rahoitusinstrumentteihin

3.1 Kehittämispalvelut

Kehittämispalvelut ovat tarkoitettu alle 50 htv työllistävälle yrityksille, joilla on tarvetta ulkopuolisen konsultin tai asiantuntijan tekemälle analyysi- tai konsultointipalvelulle. Kehittämispalveluilla mahdollistetaan yritysten kasvua, kehittymistä ja erilaisten tuotteiden tai palveluiden kaupallistamista. (Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 916/2012). Palveluita voidaan hyödyntää myös erilaisiin muutostilanteisiin tai murrostilanteisiin. Yritykset ovat hyödyntäneet kehittämispalveluita mm. omistajavaihdoksiin, yrityskauppoihin sekä patenttien sekä muun aineettoman pääoman suojeluun. (ELY. 2023)

Pääosin palvelut ovat suunnattu jo toimiville ja kasvua tai kehittymistä hakeville pk-yrityksille. Poiketen monesta muusta tukimuodosta, kehittämispalveluissa ei ole toimialarajoituksia. (Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta 916/2012, §5). Yleensä kehittämispalveluiden asiakkaat hyödyntävät molempia palveluita, eli analyysiä ja konsultointia. Analyysissa yrityksen tilannetta tarkastellaan kokonaisuutena ja yhdessä yrityksen valitseman asiantuntijan kanssa katsotaan kilpailutilannetta. Lopputuloksena yleensä on selkeä suunnitelma kahdeksi tai kolmeksi vuodeksi eteenpäin. Loppuraportti sisältää yrityksen omat kehittämiskohteet, tavoitteet ja esimerkiksi potentiaaliset

investoinnit tai muu tuotekehitys. Kestoltaan analyysi on pääsääntöisesti yhden päivän mittainen.

Konsultointi-palvelu on tarkoitettu jatkumoksi analyysipalvelun jälkeen ja konsultointia voi saada enintään 5 päivää. Palvelu on tarkoitettu yrityksille, joilla on halua ja kykyä kasvaa sekä kehittää liiketoimintaa. Kehittämispalveluilla ei ole yhtiömuotorajoituksia. Konsultointi-palvelu suunnitellaan ja toteutetaan yhteistyössä asiakkaan kanssa. Konsultointi-palvelun pääteemat: kasvu- ja kansainvälistyminen, tuottavuus ja digitalisointi, markkinointi ja asiakkuudet, johtaminen ja henkilöstö sekä innovaatioiden kaupallistaminen. (ELY. 2023)

3.2 Maaseudun yritystuet

Maaseudun yritystukien rahoituksella kehitetään maaseudun elinvoimaisuutta ja palveluita sekä mahdollistetaan yritysten kehittyminen (Ruokavirasto. 2023). Maaseudun rahoituskauden varat tulevat osittain EU:sta ja osittain kansallisesta rahavarannosta. Maaseudun rahoituskauden pääpainopisteinä on edistää ja tukea maaseudun elinkeinotoimintaa parantaen yritysten kilpailukykyä ja edellytyksiä (Etelä-Pohjanmaan ELY. 2023). Kuten muutkin tässä tutkimuksessa mainitut tuet, maaseudun yritystuet ovat haettavissa ainoastaan pk-sektorin yritystä mikroyrityksille ja pienille yrityksille. Poikkeustilanteissa, kuten maataloustuotteiden jalostamisessa tai kaupan pitämisessä voivat keskisuuret yritykset hakea myös avustuksia. Uudet maaseudun yritystukien instrumentit pohjautuvat kansalliseen lainsäädäntöön, kuten lakiin maaseudun kehittämisen tukemisesta 1325/2022. (Maa- ja metsätalousministeriö. 2023, s. 21).

Maaseudun yritystukien myöntäjänä toimii TEM:n alaiset ELY-keskukset, mutta varat tulevat maa- ja metsätalousministeriön maaseudun kehittämisohjelmasta (valtion talousarvio) sekä EU:n maaseuturahastosta (Laki maaseudun kehittämisen tukemisesta rahoituskaudella 2023–2027, 1325/2022, § 4). Suorat yritystuet kohdentuvat maaseutumaisille sekä kaupunkimaisille alueille. Kriittikinä voisi sanoa, että suorissa yritystuissa voi olla heikon vaikuttavuuden tunnusmerkkejä eli 'säilyttävien' tukien tunnusmerkkejä, koska tuet kohdistuvat toisinaan sellaisille yrityksille, jotka ovat hakeneet jo runsaasti jo aiemminkin (Haastateltava 11. 2023) tai pitävät myönnettäviä tukia elinehtona yrityksen luonnolliselle

kehitykselle ja kilpailukyvyille. Riskinä tässä tilanteessa on se, että yrityksestä tulee 'riippuvainen' yritykselle myönnettävästä tuesta ja se estää normaalia markkinaehtoista toimintaa (Einiö ym. 2022, s. 6).

Investointiavustus

Maaseudun yritystuissa on useita eri tukimuotoja. Käytetyin näistä on aiemmillä rahoituskausilla ollut investointiavustus, jonka suuruus riippuu yrityksen sijainnista valtiontukialuekartalla. Tuen määrä vaihtelee 20-40 % välillä (Maa- ja metsätalousministeriö. 2023, s. 31). Investointiavustusta on voinut hakea yrityksen uudistamiseen esimerkiksi uusien laitteiden tai koneiden hankintojen kautta tai aineettomien investointien kautta esimerkiksi ohjelmistoja, ERP-järjestelmiä tai IRP-oikeuksia. Yritysten investointiavustukset jo pisteytyksen perusteella painottuvat uusiin teknologioihin, tuotannon parantamiseen sekä muuhun yrityksen kilpailukykyä parantaviin investointeihin. (Maa- ja metsätalousministeriö. 2023, s. 21-25).

Kehittämisavustus

Kehittämisavustusta myönnetään maaseudun pk-yrityksille uuden toiminnan kehittämiseen. Kehittämisavustuksessa hyödynnetään ulkopuolisen asiantuntijan panostusta hakijayrityksen kehittämiseen elinkaaren eri vaiheissa. Tukiprosentit kehittämisavustuksessa on 50 %. (Valtioneuvoston asetus maaseudun yritystuesta rahoituskaudella 2023–2027. 646/2023, § 18). Tukea voidaan hyödyntää esimerkiksi tuotekehitykseen, uusien teknologioiden ja muiden innovaatioiden kehittämiseen.

3.3 Yritysten kehittämisavustus (EAKR)

Yritysrahoitukseen pääosin käytetään Euroopan Unionin ohjelmavaroja. EAKR (Euroopan aluekehitysrahasto) on yksi EU:n lukuisista rahastoista (TEM. 2022, s. 4). EAKR-varoilla pyritään tasoittamaan eri jäsenmaiden välisiä eroja sekä luoda uutta talouskasvua, elinvoimaa, tukea työllisyyttä sekä edistää kestävä kehityksen periaatteita. (TEM. 2022, s. 5)

Kehittämisyavustus on tuki, joka on tarkoitettu pk-yrityksille, joka on aloittamassa tavanomaisesta liiketoiminnasta poikkeavaa tai kehittävästä hanketta. Kehittämisyavustusta voidaan myöntää hankkeisiin, joilla on merkittävää vaikutusta yrityksen kasvuun ja kehittymiseen tai kansainvälistymiseen. Lisäksi ns. horisontaaliset kriteerit vaikuttavat hankkeisiin, kuten kestävä kehitys edistäminen, digitalisaatio tai hiilineutraalin liiketoiminnan edistäminen. (Keski-Suomen ELY-keskus. 2022, s. 23). Kehittämisyavustuksella ja muilla yritysrahoituksilla pyritään mahdollisimman suureen taloudelliseen vaikuttavuuteen eri alueilla, vaikkakaan ne eivät ole yhtä kunnianhimoisia kuin esimerkiksi TK&I-lainat tai tuet (Haastateltava 11. 2023).

Rakennerahastovaroja (EAKR) myönnettäessä ilmastotoimenpiteisiin kohdennetaan vähintään 35 % rahoituksesta. Ilmastomuutoksen hillintään tai ilmastomuutokseen sopeutumiseen kohdistuvissa hankkeissa voidaan keskittyä esimerkiksi pk-yritysten hiilineutraalisuutta edistävien tuotteiden, materiaalien, palvelujen ja tuotantomenetelmien kehittämiseen ja pilotointiin (Keski-Suomen ELY-keskus. 2022, s. 8). Hanke ei kuitenkaan voi olla yrityksen tavanomaista toimintaa, eikä hanketta voida rahoittaa, jos sillä keskitytään vain yksittäisen asiakkuuden tai erikoistuotteen kehittämiseen. (Keski-Suomen ELY-keskus. 2022, s. 9).

Oikeudenmukaisen siirtymän rahasto (JTF-rahasto)

Euroopan unioni halusi vähentää ilmastosiirtymän vaikutuksia, joten unioni käynnisti niin sanotun Oikeudenmukaisen siirtymän rahaston (JTF-rahaston). JTF-varoilla tuetaan erityisiä alueita, toimijoita ja organisaatioita, joihin ilmastosiirtymällä on eniten vaikutuksia. Ilmastosiirtymän eli Suomessa lähinnä turvetuotannon alasajon sosioekonomiset vaikutukset koskevat lähinnä kasvihuoneviljelyä, kasvintuotantoa, logistiikkapalveluita sekä huoltovarmuutta (energiasektori). Rahoituskelpoisia toimijoita ovat esimerkiksi pk-sektorin yritykset, julkiset toimijat, tutkimus- ja kehittämisorganisaatiot, korkeakoulut ja erilaiset yhdistykset. Tukea haetaan rakennerahastojen kautta. (EU-Parlamentin asetus oikeudenmukaisen siirtymän rahaston perustamisesta 2021/1056.)

3.4 Olemassa olevat instrumentit riskienhallinnan ja tietoturvan kehittämiseen

Tällä hetkellä ei ole juurikaan työ- ja elinkeinoministeriön myöntämiä instrumentteja nimenomaan varautumisen tai jatkuvuudenhallinnan kehittämiseen yrityksille. Yrityksille on haettavissa perinteisiä yritystukia ja avustuksia esimerkiksi laite- ja koneinvestointeihin tai uuden toiminnan kehittämiseen. Usein kuitenkin huoltovarmuus, toimitusvarmuus tai muu yrityksen jatkuvuudenhallinnan ja resilienssin kehittämisen kannalta oleellinen ulottuvuus puuttuu instrumenteista ja myöntöperusteista. (Haastateltava 10. 2023)

Tietoturvan kehittämisavustus, Kyberturvallisuuskeskus

Kyberturvallisuuskeskuksen tietoturvan kehittämisavustuksen (ns. tietoturvasetelin) hakijoiden tuli toimia kriittisellä toimialalla (energiahuolto, rahoitusala, puolustusteollisuus, huoltovarmuuden kannalta oleellinen toimija, sote-ala, tietoyhteiskunta tai vesihuolto). Kohteena tietoturvan kehittämisessä olivat nimenomaan Suomessa sijaitsevien toimintojen kehittäminen. Tukea pystyi hakemaan eri summia, riippuen toimenpiteistä. Tietoturvan kehittämisellä pyrittiin vastaamaan yrittäjien ja yritysten esiin tuomiin haasteisiin, kuten tietoturvan kehittämisen suuriin kustannuksiin sekä oman osaamisen haasteisiin. (Kyberturvallisuuskeskus. 2023)

Tietoturvan kehittämisavustusta myönnetään kansallisista varoista yritysten taloudelliseen toimintaan. Kuuden miljoonan euron määrärahat yritysten tietoturvan kehittämiseen on myönnetty liikenne- ja viestintäministeriölle. Yrityksille tarkoitettu avustus on valikoiva. Määrärahoja avustuksen myöntämiseen on varattu rajattu määrä ja sitä ei myönnetä automaattisesti tai ehdoitta kaikille hakeville yrityksille, vaan yritysten tulee toimia huoltovarmuuden kannalta oleellisilla aloilla. (Valtioneuvoston asetus tietoturvan kehittämisen tuesta 860/2022, § 1 ja 2) Yleisesti ottaen, yritykset ovat kokeneet 'tietoturvasetelin' hyväksi ja helpoksi instrumentiksi, jolla on selkeitä vaikutuksia yrityksen tietoturvaan ja toiminnan turvaamiseen (Haastateltava 6. 2023). Tuet ovat selkeästi kohdennettavissa parantavia toimenpiteitä suunnitteleville yrityksille. Hakemukset käsitellään Kyberturvallisuuskeskuksessa, joka on Liikenne- ja viestintäviraston alainen toimija. (Valtioneuvoston asetus tietoturvan kehittämisen tuesta 860/2022, § 6 ja 7).

Sisäisen turvallisuuden rahasto (ISF), Sisäministeriö

Sisäministeriön kautta erilaiset toimijat, kuten julkisyhteisöt ja valtion viranomaiset kuten Rajavartiolaitos, ELY-keskus ja Poliisi voivat hakea Sisäisen turvallisuuden rahaston avustuksia erilaiseen toimintaan. Pääasiallisesti linjoja on kolme: 1) Tiedonvaihdon parantaminen, 2) Operatiivisen yhteistyön tehostaminen ja 3) Rikollisuuden ehkäiseminen ja torjunta. Esimerkiksi ELY-keskusten uudenlaista varautumistoimintaa tai kehittämistä voidaan tukea 3. toimintalinjalta. Kuitenkaan, ISF-rahaston kautta ei voida yksittäisille yrityksille myöntää suoria avustuksia, vaan vaikutukset tulevat kohdistumaan aina alueellisesti. (Sisäministeriö. 2023, s. 9).

Huoltovarmuuskeskuksen ohjelmat, Huoltovarmuuskeskus

Huoltovarmuuskeskus rahoittaa erilaisia kokonaisuuksia, esimerkiksi ALUE2030-hankkeita, joilla haetaan alueellista vaikuttavuutta huoltovarmuuden osalta. Huoltovarmuuskeskuksen kokonaisuuksia on useita. Hankekokonaisuudet voivat olla esimerkiksi energiasektorille tai vesihuoltoon liittyviä toimenpiteitä (Huoltovarmuuskeskus. 2022). ALUE2030-kokonaisuudella halutaan edistää poikkisektoraalista varautumisyhteistyötä kansallisesti. Lisäksi yritysten toimintavalmiuteen ja osaamiseen voidaan hankerahoitusta myöntää. Edellytyksenä kuitenkin on, että hanketoiminnasta jää monistettavia hyötyjä, joita voidaan käyttää kansallisesti huoltovarmuustyön edistämiseksi. (Haastateltava 2. 2023).

Huoltovarmuuskeskuksen hankkeet eivät kuitenkaan kohdennu yhteen yritykseen, vaan hankkeella haetaan laajempia vaikutuksia. (Haastateltava 3. 2023). Yksittäiset yritykset eivät voi olla hakijoina. Huoltovarmuuskeskus itse rahoittaa hankkeita, mutta osarahoitus tulee julkisilta toimijoilta, kuten ELY-keskuksilta ja muilta virastoilta sekä ministeriöiltä. (Huoltovarmuuskeskus. 2022.)

Äkillinen rakennemuutos, TEM

Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) on perustanut toimintamallin, jolla pyritään tukemaan rakennemuutostilanteessa alueen uudistumista kestäväällä tavalla ja tukea alueen työvoiman osaamista sekä uudelleen työllistymistä. (Haastateltava 11. 2023)

Äkillinen rakennemuutos (ÄRM) on nopeasti syntyvä kehityskulku, jonka vaikutukset kohdistuvat tiettyyn alueeseen ja sen elinkeinorakenteeseen sekä alueen yrityksiin. Yleensä puhutaan negatiivisesta kehityskulusta sekä negatiivisista vaikutuksista. ÄRM:n aiheuttamalla kriisillä usein on suuria vaikutuksia myös alueen työllisyyteen. TEM voi myöntää paikallisten äkillisten rakennemuutosten koordinointiin ja uudistumiseen sekä elinkeinotoiminnan kehittämiseen erillistä koordinaatorahoitusta. Sitä myönnetään paikallisen ELY:n tilannearvioon perustuen. Koordinaatiotyöhön määritellään oma työryhmä, joka koostuu alueellisista toimijoista. (Owal Group. 2022, s. 11).

Äkillinen rakennemuutos tai muutos toimintaympäristössä voi äkillisesti lisätä yritysrahoituksen tai julkisen avun tarvetta eri toimialoilla ja alueilla. Rahoitusta on myönnetty mm. yritysten investointi- ja kehittämishankemäärärahojen ja työllisyysperusteisten määrärahojen, rakennerahastojen joustovarausten ja EU:n oman globalisaattorahaston kautta. (Owal Group. 2022, s. 13).

4 Uuden rahoitusinstrumentin suunnittelu

Pääasiallisesti yritystuet voidaan jakaa kolmeen erilaiseen ryhmään:

- 1) Suorat avustukset ja avustukset (vastikkeeton tuki)
- 2) Lainat ja takaukset (vastikkeellinen tuki)
- 3) Verotuksen tuet

Tukia käytetään hyvin erilaisiin käyttötarkoituksiin ja kohteisiin. Esimerkkinä suorat avustukset esimerkiksi investointien tekemiseen tai yritystoiminnan käynnistämiseen. Myös lainoja ja takauksia hyödynnetään etenkin innovatiivisessa yritystoiminnassa. Yritystuilla pyritään korjaamaan niin sanottuja markkinavääristymiä tai markkinaepäonnistumisia. (Korpela, V. 2022, s. 6).

Yritystukimekanismin suunnittelu on tärkeää silloin, kun halutaan korjata tietty markkinoiden epäonnistuminen tai vääristyminen. Tuella pyritään edistämään innovointia ja

kehittymistä. Kuten Tietoturvasetelillä ja muilla varautumiseen tai jatkuvuudenhallintaan liittyvillä tukimuodoilla, innovoinnin edistäminen voi jäädä vaatimattomaksi ja osittain arvioinnin kannalta haastavaksi (Haastateltava 11. 2023). Kuitenkin Korpela perustelee mm. erilaisia investointitukia erilaisille yrityksille hyödyllisinä, sillä investointien myötä etenkin voittoa tekevät ja terveelliset yritykset pystyvät parantamaan tai kehittämään toimintaansa. Usein investoinnit voidaan toteuttaa parempilaatuisina tai tehokkaammin julkisen tuen avustuksella. Suunnittelussa kuitenkin kohdentamisella on merkittävä vaikutus. (Einiö ym. 2022, s. 4-5). Yritystukimekanismin suunnittelu voidaan ottaa työkaluksi silloin, kun halutaan selvittää ja tietää, millainen innovointia ja uudistumista edesauttava valtiontuki tai järjestelmä voisi ratkaista markkinoiden epäonnistumisia kaikkien kustannustehokkaimmin ja merkittävin vaikutuksin. (Korpela, V. 2022, s. 5).

4.1 Mitä uudella instrumentilla voitaisiin tavoitella?

Yritystukimekanismien suunnittelu ei ole aivan yksinkertainen asia. Lähtökohtaisesti yritystukiohjelman tai instrumentin täytyy pohjautua lakiin, mikäli julkinen toimija sitä myöntää. (Laki taloudelliseen toimintaan myönnettävän tuen yleisistä edellytyksistä 429/2016) Uuden mekanismin täytyy täyttää hyvän tuen edellytykset, jotka määritellään laissa. Uutta mekanisme suunnittelevan viranomaistahon on haettava yritystukineuvottelukunnan lausunto ennen mekanismin hyväksymistä ja toimeenpanemista. (Asetus yritystukineuvottelukunnasta 1174/1997, § 1).

Lain 429/2016 kolmannessa momentissa määritellään yleiset edellytykset yritystuella: Ohjelmalla tai instrumentilla edistetään kansallisia edellytyksiä kasvun ja tehokkuuden osalta. Ohjelmalla tuetaan sellaisia toimenpiteitä, joilla pyritään poistamaan markkinatoiminnan puutteita. Tuella täytyy olla myös selkeästi määritelty tarve tai tavoite. (Laki taloudelliseen toimintaan myönnettävän tuen yleisistä edellytyksistä 429/2016, § 3). Yritysohjelma tai instrumentit on kohdennettava erilaisiin toimenpiteisiin kuten T&K-toimenpiteisiin, koulutustoimenpiteisiin ja kansainvälistymiseen ja innovaatioihin 429/2016 annetun lain mukaan, joilla on merkitystä yrityksen kasvulle, uudistumiselle ja menestymiselle. (Laki taloudelliseen toimintaan myönnettävän tuen yleisistä edellytyksistä 429/2016, § 3). Ohjelmilla tuetaan pk-yritysten pitkän aikavälin kilpailukykyä. (TEM. 2021, s.

6-8). Huoltovarmuuskeskuksen mukaan rahoitusinstrumenteilla, jotka kohdennetaan nimenomaan varautumista ja jatkuvuudenhallintaa edistäviin toimenpiteisiin voisi olla vaikutusta pidemmällä aikavälillä yritysten innovaatiokykyyn sekä kansainväliseen kilpailukykyyn. (Haastateltava 2. 2023).

Uuden instrumentin avulla yritykset voisivat kehittää omaa varautumis- ja valmiuskykyä sekä saada konkreettista apua yritysturvallisuuden parantamiseen. Uutta ehdotettavaa instrumenttia kutsutaan nimellä Varautumisinstrumentti (VI) tässä tutkimuksessa.

Haastattelujen tulosten perusteella ja asiantuntijoiden lausuntojen perusteella voisi ehdottaa muutamia erilaisia konkreettisia ehdotuksia koskien Varautumisinstrumenttia.

Varautumisinstrumentilla voitaisiin edistää seuraavia toimenpiteitä:

- kriittisten haavoittuvuuksien tiedostamista
- varautumis- ja valmiussuunnitelmien tekemistä ja jalkauttamista
- korvaavan kapasiteetin suunnittelua tai tuotannon suunnittelua monikäyttöisemmäksi
- alihankintaketjun ja vaihtoehtoisten toimittajien kartoittamista
- yhteistoiminnan kehittäminen yritysten välillä
- keskinäisriippuvuuksien vähentäminen
- strategisen osaamisen kehittäminen pk-yrityksissä
- henkilöstön kouluttamista ja varautumisosaamisen kehittämistä
- yrittäjien ja omistajien ennakointiosaamisen kehittämistä
- sopimusosaamisen lisääminen
- energiaratkaisujen ja omavaraisuuden parantaminen
- huoltovarmuuskriittiseen kapasiteettiin investoiminen

4.1.1 Kuka toimisi myöntäjänä ja millä perustein?

Yritystukien myöntäminen tulisi pitää sillä taholla, jonka päivittäisiin tehtäviin kuuluu erilaisten rahoitusten myöntö ja seuranta. Tämä taho olisi työ- ja elinkeinoministeriö. Myöntävä organisaatio voisi olla Rakennerahasto tai ELY-keskus. Uutta organisaatiota Varautumisinstrumentin myöntämiselle ei tarvittaisi, vaan sen myöntäminen voitaisiin implementoida jo rahoituksia myöntäville tahoille.

Yritystuet eivät saa vääristää liiaksi normaalia markkinaehtoista kilpailua. Jatkuva yritystukien hyödyntäminen toimimattomien yritysten tukemiseen voi johtaa hintatason vääristymiin, alihinnoitteluun ja vaikuttaa Suomen kansalliseen kilpailukykyyn globaalisti. (Yritystukien tarkoituksena on tukea ja mahdollistaa erilaisten toimijoiden menestys ilman valtiovallan liiallista läsnäoloa. (Rothovius, A. 2022, s. 6).

Olisi suotavaa, että uudella tukimuodolla olisi useampi eri toimintalinja, josta yritykset hakea heidän tarpeisiinsa parhaiten sopivaa instrumenttia. Esimerkiksi Rakennerahastolla on kuusi erilaista toimintalinjaa, joissa on vielä erikseen omia erityistavoitteita. (TEM. 2021, s. 5).

Toimintalinjoja voisi olla Varautumisinstrumentissa esimerkiksi kolme:

1) Jatkuvuudenhallinnan parantaminen yrityksessä.

Tämä toimintalinja sisältäisi strategisen suunnittelun ja strategian jalkauttamisen yrityksen arkeen ja luodaan toimintatavat häiriötilanteita tai poikkeusoloja varten. Voisi sisältää yrityksen strategisen osaamisen kehittämisen sekä ennakkointiosaamisen kehittämisen. Toimintalinja voisi sisältää kehittämisapua strategiaan tai ulkopuolisten konsulttien käyttöä.

2) Varautumiskyvykkyyksien parantaminen yrityksessä

Tämä toimintalinja voisi sisältää kehittämisapua suunnitelmiin, jotka edistävät yrityksen omavaraisuutta ja yleisiä varautumiskyvykkyyksiä (varavoimalähteet, korvaavan kapasiteetin resursointi). Tähän voisi kuulua myös henkilöstöresursoinnin varautumissuunnitelmat sekä yritysturvallisuuden edistäminen. Toimintalinja sisältäisi

kehittämispäivä yllä mainittuihin kohteisiin sekä tarpeen tullen kokonaisvaltaisiin uudistuksiin (investoinnit ja kehittämishankkeet), joilla on merkitystä yrityksen varautumis- ja valmiuskyvykkyyksiin.

3) Alueellisen varautumistyön kehittäminen

Tämä toimintalinja olisi tarkoitettu yritysryhmille, joilla on yhteisiä intressejä.

Toimintalinjan avulla olisi mahdollista tehdä alihankintaverkkokohtaisia suunnitelmia jatkuvuuden varmistamiseksi sekä vähentää riippuvuuksia korkeamman riskiluokituksen maista. Toimintalinjan kautta voitaisiin kehittää myös yritysten yhteistoimintaa häiriö- ja poikkeustilanteita varten.

Jokainen rahoitusinstrumentti noudattaa ohjaavan tahon rahoituslinjauksia ja perusteita. Varautumisinstrumentti voisi soveltaen noudattaa Rakennerahastojen eli yritysten kehittämisavustuksen rahoituslinjauksia sekä muita linjauksia. Omat tarkemmat linjaukset, kuten rahoitettavista toimialoista, toimenpiteistä sekä käyttötarkoituksista tulisi muodostaa mahdollisen lakiasetuksen jälkeen. Rahoituslinjausten tekijä on yleensä rahoitusta myöntävä viranomais tai toimintaa ohjaava ministeriö.

4.1.2 Toimintaehdotukset koskien yritysrahoitusta

Uusi instrumentti voisi olla de minimis-tukea, jota myönnettäisiin erityisrahoituksena kansallisesti Työ- ja elinkeinoministeriön toimesta. Perusteena tälle on se, että ministeriö ja eri viranomaiset perustehtävänänsä myöntävät erilaisia rahoituksia ja avustuksia yrityksille ja muille toimijoille. Tämä olisi luonnollista jatkumoa yritystukia myöntävälle taholle. (Rothovius, A. 2022, s. 21). Uuden instrumentin tarkoituksena tulisi aina olla jollain tasolla kansallista tutkimus- ja kehittämistyötä kehittävä vaikutus yrityksissä sekä nostaa tuottavuutta. (Einiö ym. 2022, s. 7).

TEM voisi toimia uuden instrumentin myöntämisen kanssa proaktiivisesti, joka parantaisi myös kansallista turvallisuutta ja yritysturvallisuutta. (Haastateltava 7. 2023). Eli tämä käytännössä tarkoittaisi, että valtioneuvoston asetus ja yritystukineuvottelukunnan hyväksyntä tuelle pitäisi saada etukäteen vaikka niin sanottua poikkeustilaa tai häiriötilaa ei

olisi käynnissä. Tämä olisi mahdollista 429/2016 lain mukaan 'erityisistä syistä' normaalia poikkeavassa tilanteessa, joka olisi verrattavissa kriisiin, kuten maksuvalmiuskriisiin. (Rothovius, A. 2022, s. 6). Haastateltavat 4, 12 ja 7, toivat esiin haastatteluissa, että luontevinta ja helpointa olisi myöntää määrärahat tämänkaltaiselle instrumentille TEM:n hallinnoimasta erityisrahastosta (Haastateltavat 4, 7 ja 12. 2023). Tämä voitaisiin myöntää de minimis-säädösten alaisena tukena (TEM. 2023a, s. 9). Toinen vaihtoehto olisi myöntää instrumentti ryhmäpoikkeusasetusten alaisena tukena (EU-komission asetus 651/2014). Tällöin valtionavustuksia voitaisiin myöntää ilman ennakoilmoitusvelvollisuutta EU:n komissiolle. (TEM. 2023, s. 32). Ryhmäpoikkeusasetuksilla on laajat käyttömahdollisuudet, jotka kattavat mm. tuet pk-yrityksille ja alueellisiin tukitoimiin. (TEM. 2023).

De minimis-tuen perusteena olisi se, että toimenpiteet eivät pääsääntöisesti olisi suoria investointiavustuksia, vaan nimenomaan kehittämiseen tähtäviä, selvittämiseen, kouluttamiseen sekä tiedonlevittämiseen tähtäviä toimenpiteitä. De minimis-tuet voivat olla esimerkiksi suoraa rahoitusta tai maksuttomia koulutuksia, joita tarjotaan selkeästi rajatuille yrityksille. Yksittäinen yritys voi saada vähämerkityksellistä tukea kolmen vuoden aikana maksimissaan 200 000 €. (TEM. 2023, s.15).

Euroopan Unionin linjausten mukaan, de minimis-tuet ovat määrältään niin pieniä, etteivät ne vääristä kilpailua tai vahingoita jäsenmaiden välistä kauppaa oleellisesti. (TEM. 2023, s. 6). Vaikka kyseessä olisikin vähämerkityksellinen tuki, tulee siihen päteä samankaltaiset reunaehdot kuten muihinkin tukimuotoihin. Varautumisinstrumentin vaikuttavuutta pitää pystyä seuraamaan ja arvioimaan tarkasti. (Haastateltava 12. 2023). Näin voidaan vähentää väärinkäytöksiä ja saada parempia taloudellisia vaikutuksia instrumentilla. Seuranta tehdään sen takia, että nähdään miten hyvin yrityksen itse asettamat tavoitteet ja tunnusluvut täyttyvät uuden investoinnin tai kehittämishankkeen myötä. (Einiö ym. 2022, s. 6). Varautumisinstrumentin seuranta voi olla hieman haastavampaa, sillä yrityksen varautumiskyvykkyyksiä parantavilla toimilla ei välttämättä ole suoria vaikutuksia esimerkiksi työpaikkojen määrään tai mahdollisesti liikevaihdon lisäämiseen. (Haastateltava 4. 2023). Seuranta edellytetään EU:n lainsäädäntötasolla sekä kansallisella lainsäädäntötasolla. (Laki taloudelliseen toimintaan myönnettävän tuen yleisistä edellytyksistä. 429/2016, § 5).

Yritystukien vaikuttavuutta tutkitaan usein pitkän aikavälin talouskasvun kannalta. Parhaiten kohdennettuna yritystuella edistetään niin taloudellista kuin yrityksen sisäistäkin uusiutumista. (Einiö, E. 2022, s. 4-5). Yritystuet kuitenkin tuovat rasitetta julkiselle taloudelle ja saattavat haitata luonnollista, luovaa tuhoa, joka kuuluu yritysten luonnolliseen elinkaareen. Huonosti suunnitellut ja kohdennetut yritystuet pahimmassa tapauksessa voivat haitata työpaikkojen syntyä ja tuhoa, jossa esimerkiksi olemassa oleva työvoima siirtyy paremmin menestyviin yrityksiin ja toimialoihin, tai esimerkiksi estävät luonnollista kilpailukykyä pitämällä vaikeuksissa olevia yrityksiä hengissä. Tämänkaltainen rasite hidastaa kansallisen BKT:n kehitystä ja tuottavuuden nousua. (Maliranta, M. & Laukkanen, M. 2019, s. 75).

Varautumisinstrumenttia voitaisiin hakea myöntävän viraston kautta esimerkiksi suoraan EURA21-järjestelmän kautta, jota kautta haetaan myös Rakennerahastojen eri instrumentteja (Haastateltava 12. 2023). Tätä tukisi myös erilaiset toimintalinjat, jotka kuuluvat Varautumisinstrumenttiin. EURA21-järjestelmä on käyttötarkoitukseltaan monipuolinen, jota voi hyödyntää valtionavustusten hakemiseen. (EURA. 2021). Hankehakujärjestelmän valinta riippuu siitä tahosta, joka myöntää rahoitusta.

Tukea voitaisiin myöntää vain sellaisiin kustannuksiin, joita on syntynyt hankkeen vireille jättämisen jälkeen, ja jotka ovat hyväksytyjä Varautumisinstrumentin ohjelmassa.

Yritystuki olisi jaettu kolmeen kategoriaan:

- Mikroyrityksille (alle 10 htv työllistäville yrityksille) tuki voisi olla enintään 50 000 €.
- Pienille yrityksille (alle 50 htv työllistäville) tuki voisi olla enintään 100 000 €.
- Keskisuurille (alle 250 htv työllistäville) tuki voisi olla enintään 200 000 €.

Yritysten tulee olla riippumattomia ja olla taloudellisesti terveitä sekä olla rekisteröityinä Suomeen. Yrityksen valmius- ja varautumiskyvykkyksiä parantavat toimenpiteet kohdistuvat Suomessa sijaitseviin toimintoihin. Yrityksellä tulee olla edellytykset

kannattavaan liiketoimintaan. Määritelmät perustuvat Lakiin taloudelliseen toimintaan myönnettävän tuen yleisistä edellytyksistä (429/2016).

Varautumisinstrumentissa ei edellytetä, että yritys kuuluu yhteiskunnan kannalta tiettyyn kriittiseen toimialaan, kuten Tietoturvasetelissä, mutta linjausten ja hakemuksen sekä suunniteltujen toimenpiteiden perusteella voidaan arvioida täyttääkö yritys tarkoituksenmukaisuuden yritystuella. Tarkoituksenmukaisuusharkinnassa voisi olla mukana jatkuvuudenhallinta, resilienssin kehittäminen sekä yrityksen toimintavarmuuden parantaminen.

Yrityksille voidaan myöntää tukea perustuen kolmeen eri toimintalinjaan, jotka ovat mainittu aiemmin. Toimintalinjat ohjaavat millaisiin toimenpiteisiin yritys voi tukea käyttää. Yritys voi hakea tukea yhdestä toimintalinjasta kerrallaan ja viedä hanke loppuun, ennen kuin uudelleen voi hakea.

Pääasiallisesti Varautumisinstrumentissa ovat samanlaiset yleiset edellytykset kuin muissakin yritystuissa. Esimerkiksi tukea ei voida hakea samanaikaisesti useasta eri rahastosta tai viranomaiselta samaan kohteeseen. Yrityksen VHS-tiedot (Velvoitteidenhoitoselvitys-tiedot) tulee olla ajan tasalla ja niistä ei saa paljastua esimerkiksi maksamattomia veroja tai maksuhäiriöitä. (Verohallinto. 2022). VHS-tiedot antavat kattavan kuvauksen yrityksen toiminnasta ja velvoitteiden hoitamisesta. Yritystukia ei voida myöntää vaikeuksissa oleville yrityksille. Valtiontukisäännöissä on määritelty selkeästi kriteerit, jotka täytyessä yrityksen voidaan katsoa olevan vaikeuksissa. (TEM. 2023, s. 13).

5 Yritysten resilienssin kehittäminen

Tässä osiossa käydään läpi enemmän huoltovarmuuden ja jatkuvuudenhallinnan, varautumis- ja valmiussubstanssien asiantuntijoiden näkemyksiä läpi. Haastateltavien esittelyt löytyvät tutkimuksen liitteistä kategorisoituina. Yrityksen resilienssin ja turvallisuuden kehittäminen on yksi tärkeimmistä tehtävistä, mikäli yritys haluaa pysyä toimintakykyisenä erilaisten poikkeusolojen tai häiriötilanteiden sattuessa. (Klemm, K. 2021,

s . 12-13). Kuitenkin yritystoimintaan liittyy monenlaisia riskejä, joiden sattumiseen itse yritys ei voi juurikaan vaikuttaa.

5.1 Uhkakuvat ja riskit

Uhkakuvina yritysten näkökulmasta ovat tärkeimpinä julkisen talouden häiriöt, rahoitusjärjestelmän häiriöt, tieto- ja viestintäverkkojen häiriöt ja palveluiden häiriöt sekä logistiikan ja energiansaannin häiriöt. Nämä uhkakuvat ja häiriötilanteet voivat lamaannuttaa yritysten toimintaa nopeastikin, eikä häiriön tarvitse olla valtakunnallinen, jotta vaikutukset tuntuvat yrityksissä. Useat uhkakuvat linkittyvät toisiinsa ja voivat olla monivaikutteisia, joilla on merkittäviä vaikutuksia yhteiskuntaan ja elinkeinoelämään. (Sisäministeriö. 2023, s. 13).

Yritysten turvallisuustilanne on jatkuvasti muuttuva, mutta äkilliset, rajut muutokset voivat myös murtaa totutun turvallisuustilanteen ja syöstä kohti negatiivisia kehityskulkuja. (Sisäministeriö. 2023, s. 13). Erilaiset kriisit, kuten pandemia ja toimitusketjujen häiriöt, kuten Ever Given-konttialuksen kiinni jääminen Suezin kanavaan Egyptissä ovat ikäviä tapahtumia, joihin harva yritys on varautunut tai kykeni varautumaan. (Haastateltava 7. 2023). Häiriöt globaaleissa toimitus- ja logistiikkaketjuissa eivät ole poikkeuksellisia, vaan nykyään melko yleisiä. (Klemm, K. 2021, s. 220).

Venäjän hyökkäyssodan myötä Suomen liittyminen NATOon voi lisätä etenkin hybridivaikuttamisen ja erilaisten tiedustelumenetelmien todennäköisyyttä yrityselämässä. Geopolitiikalla on suuri vaikutus valtakunnallisiin ja globaaleihin yritysten menestystekijöihin. (Klemm, K. 2021, s. ??). Suomessa tilannetta seurataan tarkasti. Toimintaympäristöä, erilaisia ilmiöitä ja trendejä kuitenkin tulisi pystyä tarkastelemaan ja arvioimaan päätöksenteon tueksi. (Sisäministeriö. 2023, s. 13).

Esimerkiksi Teknologiateollisuus ry:n teettämän toimintaympäristöanalyysin mukaan Venäjän aloittaman hyökkäyssodalla on globaaleja vaikutuksia yrityksiin. Vaikutuksia on vielä vaikea arvioida, mutta kahtiajako länsimaiden ja autoritääristen maiden välillä kasvaa ja voi aiheuttaa vielä uusiakin aseellisia yhteydenottoja eri puolilla maailmaa. Epävarmuustekijät ja

ennakoimattomuus vaikeuttavat kansallisesti koko Suomen yrityskannan toimintaa. (Teknologiateollisuus. 2022, s. 14).

Muita merkittäviä uhkakuvia ovat yritysvakoilu ja tiedustelu, joilla on myös merkittäviä vaikutuksia esimerkiksi Suomen bruttokansantuotteeseen. Puolustusteollisuuteen liittyy paljon uudenlaisia uhkakuvia, kun Suomi liittyi NATOon. (Himanen, H. 2020, s.90). Vahingollisten toimijoiden tiedustelu ei välttämättä kohdistu vain Suomen valtion puolustustoimiin, vaan merkittävästi tiedustelua ja vakoilua harjoitetaan yrityksiä vastaan. (Haastateltava 8. 2023).

Lisäksi globaalien arvo- ja toimitusketjujen häiriöt ovat merkittävä riski. (Sisäministeriö. 2023, s. 21). Sotatilanne, tai kriisiytynyt turvallisuustilanne lähialueilla voi vaikuttaa myös Suomen maakuvaan ja johtaa maariski-ilmiöön ja yritysten halukkuuteen tehdä liiketoimintaa Suomessa. Muita riskejä ovat heikentyneet suhdannenäkymät, matala investointitaso tai heikko panostus T&K-toimintaan yrityskentällä. (Roschier, S. 2021, s. 4).

Julkisen talouden häiriöt

Koronapandemian myötä useille valtioille on syntynyt runsasta velanottoa, jotta pandemian vaikutuksia voidaan minimoida kansantaloudellisesti. Negatiivinen talouden häiriö voi johtaa lamaan tai stagflaatioon. Heikko taloustilanne voi aiheuttaa rasisitusta jo kärsineelle valtionaloudelle. Kaikki kriisit ja häiriötilanteet, joilla on taloudellista vaikutusta koskien kansantaloutta ja julkista taloutta, voivat aiheuttaa julkisen rahoituksen puutetta ja vaarantaa sen saatavuuden. Raju velkaantuminen voi johtaa syöksykierteeseen, joka voi johtaa menosopeutuksiin ja erilaisten palveluiden priorisointiin. Tämä voi näkyä yrityspalveluihin (kuten yritystuet tai kehittämispalvelut) kohdistuvina leikkauksina tai muina vaikutuksina. (Sisäministeriö. 2023, s. 49-50)

Rahoitusjärjestelmän vakavat häiriöt

Toimivat rahoitusmarkkinat ja rahansiirtojärjestelmät ovat elinehto toimivalle yhteiskunnalle.

Häiriöt, jotka kohdistuvat rahoitusmarkkinoihin tai kriittisiin järjestelmiin voivat aiheuttaa yhteiskunnan kriittisten toimintojen ja palveluiden toimimattomuutta. Toimimattomuus voi puolestaan johtaa koko kansantaloutta koskevaan suureen talouskriisiin.

Uhkamalleina ovat joko rahoitusmarkkinoiden ulkopuoliset toimet, jotka aiheuttavat häiriötilanteita, tai sisäiset toimet, jotka aiheuttavat yhteiskunnallisen ja taloudellisen häiriön. Geopoliittinen maailmantilanne, globaalin kaupan häiriöt tai ongelmat sekä poliittiset turbulenssit voivat aiheuttaa rahoitusmarkkinoiden häiriötilanteita.

(Sisäministeriö. 2023, s. 51-52)

Tieto- ja viestintäverkkojen sekä palveluiden häiriöt

Tieto- ja viestintäverkkouhkat voivat olla erinäisiä tapahtumia, toimintoja tai tilanteita, joilla on vaikutusta verkko- ja tietojärjestelmiin. Etenkin nyky-yhteiskunta nojaa tietoteknisiin sovelluksiin, palveluihin ja tuotantoon, jotka ovat riippuvaisia muun muassa ulkomaisista palvelinkeskuksista tai merenalaisista datakaapeleista. Näitä järjestelmiä ja infrastruktuuria haittaava tai vahingoittava toiminta voi usein tulla esimerkiksi rikollisten, terroristien tai poliittisten sekä valtiollisten toimijoiden kautta. Häiriötilanteita voi syntyä myös luonnollisin tavoin, sääolosuhteista tai esimerkiksi sovelluksen omista virheistä.

Tietoliikenne- ja verkkojen uhkakuviassa korostuvat toimitusketjujen häiriöt sekä komponenttien saatavuusongelmat globaalisti. Komponentteja tarvitaan etenkin järjestelmien ylläpitoon ja kehittämiseen. (Sisäministeriö. 2023, s. 60)

Logistiikan uhkakuviat ja häiriöt

Suomessa huoltovarmuus nojaa pitkälti toimiviin kuljetusketjuihin ja logistisiin järjestelyihin. Esimerkiksi Itämeren kautta lähes 90 % vientikuljetuksista ja tuonnista melkein 80 % kuljetetaan meriteitse. Volyymit ovat niin suuret, että kuljettamisen korvaaminen teitä pitkin tai junaraiteita pitkin olisi liki mahdotonta. Fyysisiä tuotteita myyville ja käyttäville yrityksille sekä energiaa käyttäville yrityksille toimivat liikenneyhteydet ja kuljetusyhteydet ovat elinehto. Suezin kanavan konttiliikenteen häiriöt vaikuttivat suuresti Suomen teollisuuteen ja kauppaan. (Sisäministeriö. 2023, s. 64).

Esimerkiksi vakavat sähköverkkoon kohdistuvat häiriöt vaikuttaisivat koko maan raideliikenteeseen sekä osittain tiekuljetuksiin, sillä sähköverkkohäiriöillä on vaikutuksia polttoainejakeluun.

Mikäli polttoaineidenjakelu ei toimi tai on häiriötilassa, on sillä merkitystä muun muassa alkutuotantoon, julkiseen liikenteeseen ja esimerkiksi yritysten sekä yhteiskunnan kannalta tärkeään logistiikkaan. Häiriöt polttoainejakelussa kilpistyvät sähkön- ja lämmöntuotantoon, kuljetuksiin ja yleisesti elämiseen Suomessa. (Sisäministeriö. 2023, s. 57).

Energianhuollon häiriöt

Sähkön häiriötön saatavuus on yritysten, yhteiskunnan toiminnan ja huoltovarmuuden kannalta erityisen kriittistä.

Yhteiskunnan, yritysten ja huoltovarmuuden turvaamiseksi, on pidettävä huolta sähkön saatavuudesta. Yhteiskunnan kannalta isot häiriöt voivat vaikuttaa kansalaisten elämän sujuvuuteen, lämmitykseen, tärkeisiin palveluihin ja esimerkiksi ruoan tuotantoon ja säilytykseen. Yritysten kannalta teollisuusprosessit voivat katketa tai laitteet vikaantua lyhyiden taikka pitkien sähkökatkojen aikana.

Mikäli sähköntuontia tai kapasiteettia ei ole tarpeeksi yhteiskunnan tai elinkeinoelämän tarpeita varten, täytyy mahdollisesti sähkönkulutusta rajoittaa. Energiahuollon kannalta uhkia on monenlaisia. Kriittiseen infrastruktuuriin kohdistuvat iskut tai muut häiriöt voivat lamaannuttaa yhteiskuntaa. Riskinä on, että trendinä oleva energian hinnannousu voi aiheuttaa esimerkiksi toimialakohtaisia vaikutuksia tai paikallisia, äkillisiä rakennemuutoksia. (Sisäministeriö. 2023, s. 54-55)

Uhkakuvien läpikäynti ja tilannekuvan muodostaminen ovat tärkeitä elementtejä yrityksen ennakointi- ja kehittämistyössä. Mikäli kokonaiskuvaa todennäköisimmistä uhkakuvista ja riskeistä ei tehdä, voi jäädä suuria aukkoja esimerkiksi yrityksen valmius- ja varautumissuunnitelmiin sekä puuttua kokonaan käytännön työstä. (Sisäministeriö. 2023, s. 9).

5.2 Resilienssin kehittäminen PK-yrityksissä

Yrityksen resilienssin tai kyvykkyyksien arviointi on hankalaa, ellei sitä ole testattu tositilanteessa esimerkiksi pandemian tai muun merkittävän perustavanlaatuisen muutoksen aiheuttaman tapahtuman aikana. Odottamattomilla tapahtumilla tai odotettavilla tapahtumankuluillakin voi olla arvaamattomia seurauksia yrityksen toimintaan ja selviytymiskykyyn. (Rothovius, A. 2022, s. 6) Etenkin valmistavan teollisuuden yrityksillä, kriittisen infrastruktuurin toimijoilla tai ICT-alan yrityksillä tuotteiden tai palveluiden toimittaminen on tärkein asia yrityksessä, joten esimerkiksi alueellisilla häiriötilanteilla tai muilla tilanteilla voi olla kriittisiä vaikutuksia yritysten toimintaan ja jopa alueelliseen kriisinsietokykyyn. (Haastateltava 6. 2023).

Jotta yrityksissä voitaisiin kehittää systemaattisesti omaa resilienssiä, tulee tarkastella omia kyvykkyyksiä ja arvioida rehellisesti omat vahvuudet ja heikkoudet. Yrityksen reagointikyvyt tai menestyminen kriisitilanteessa eivät välttämättä ole riippuvaisia organisaation ns. dynaamisista kyvykkyyksistä (Dynamic Capabilities), vaan usein tilanteesta selviäminen vaatii ad hoc-päätöksentekoa tai jopa puhdasta onnea. Dynaamiset kyvykkyydet kasvavat kriisien tai haastavien tilanteiden myötä. Teeceen (2012, s. 1396) mukaan, mitä pienempi yritys, sitä enemmän dynaamiset kyvykkyydet henkilöityvät itse yrittäjään tai johtoon, joka hoitaa operatiivista toimintaa. Yrittäjä tai yrityksen ylin johto tällöin toimii mahdollisesti ainoana, joka aktiivisesti edistää ja kehittää yrityksen resilienssiä. Pienissä organisaatioissa myös tehtävien moninaisuus lukumäärällisesti ja osittain epäselvät vastualueet voivat heikentää yritysten valmiuksia kriisin aikana. Usein myös nähdään, ettei panostus yrityksen resilienssiin ole kannattavaa, koska painopisteet ovat enemmänkin päivittäisessä selviämisessä. (Sullivan-Taylor, B. & Livschitz R. 2017, s. 1254). Kun yrityksen omat voimavarat ovat sidottuna päivittäiseen operointiin, voisi yritys hyödyntää ulkopuolisia osaajia tai esimerkiksi yrityksen hallituksen jäseniä resilienssin kehittämisessä.

Pienissä yrityksissä pienikin resurssihukka tai poikkeuksellinen tapahtuma voi ajaa yrityksen kriisitilanteeseen, mikäli siihen ei ole varauduttu aiemmin ollenkaan. Esimerkiksi koko tuotantotilan toiminnan keskeyttävä vesivahinko tai tuotantolaitteiden toimintaa häiritsevä

verkkovika voivat olla tuhoisia mille tahansa yritykselle, mutta pienille tai mikroyrityksille ne voivat olla katastrofaalisia. (Haastateltava 9. 2023).

Yrityksen resilienssin kehittäminen on useimmiten monitahoinen tehtävä, koska prosessissa yksittäiset toimijat (yrittäjä tai ylin johto) pyrkivät tiettyä päämäärää kohti (resilienssi). (Sullivan-Taylor, B. & Livschitz R. 2017, s. 1246) Se vaatii sitoutumista ja määrätietoista, selkeää tekemistä. (Haastateltava 2. 2023).

5.2.1 Miten resilienssiä voisi kehittää?

Yli 50 htv työllistävissä, mutta kuitenkin alle 250 htv työllistävissä yrityksissä ovat omat haasteet. Keskisuurten ja sitä suurempien yritysten haasteina usein ovat organisaation jäykkyys, tiedonpuute ja resurssien puute. Tämä ongelma korostuu konserneissa, joissa on useita tytäryhtiöitä. Nämä puutteet jättävät yli 50 htv työllistävät yritykset haavoittuviksi ulkoisen kriisin sattuessa. (Sullivan-Taylor, B. & Livschitz R. 2017, s. 1258). Useimmiten kirjalliset suunnitelmat ja organisaatorakenteiden toimintojen suunnitelmallisuus sekä harjoittelu auttavat isommissa pk-sektorin yrityksissä, jotka työllistävät yli 50 htv tai enemmän. Pienissäkin yrityksissä resilienssiä kehitetään, mutta ei ehkä niin näkyvästi kuin suurissa yrityksissä, eikä välttämättä niin näkyvästi. Näissä resilienssin kehittäminen voi tapahtua kahdella tavalla: joko kehitetään itse yrittäjän resilienssiä (yksilötaso) tai yrityksen resilienssiä (organisaatiotaso). Ulkoisiin muutoksiin, kuten esimerkiksi rahaliikenteen häiriöihin tai energiahuollon häiriöihin on aina vaikeampi varautua kuin sisäisiin muutoksiin, kuten henkilöstön siirtymisiin. (Teece, D. 2012, s. 1396).

Yksilötason eli tässä tapauksessa yrittäjän resilienssiin vaikuttavat tekijät ovat seuraavia: sosiaalinen pääoma, luovuus ja autonomia sekä sisukkuus. Nämä kaikki tekijät muodostavat kokonaisuuden, joka edesauttaa pk-yrittäjän resilienssiä. Pk-yrittäjien tulisi pyrkiä verkostoitumaan ja muodostamaan erilaisia, samoja visioita omaavia yritysryhmiä, joiden jäsenet auttavat toinen toisiaan mahdollisuuksien mukaan kriiseissä. Pk-sektorin yrittäjät ovat usein jo luonnostaan luovia ongelmanratkojia ja hyvin autonomisia toimijoita. Sisukkuudella tarkoitetaan yrittäjän kykyä sietää pitkäaikaista stressiä ja epävarmuutta, mutta silti löytää voimavaroja onnistumisiin (Sullivan-Taylor, B. & Livschitz R. 2017, s. 1245).

Yrittäjän on vaikea kehittää omia henkilökohtaisia ominaisuuksia kuten sisukkuutta tai luovuutta, joten pk-yrittäjälle voisi olla arvokasta tutustua ja ottaa käyttöön erilaisia työkaluja ja apukeinoja. Nämä työkalut voisivat olla esimerkiksi riskienhallintatyökalut, heikkouksien ja haavoittuvuuksien haravointi ja erilaiset investointipanostukset yrityksen oman infrastruktuurin parantamiseen sekä ulkopuolisten asiantuntijoiden hyödyntäminen omassa varautumisessa. (Haastateltava 2. 2023).

Pk-yritys voisi tehdä eri malleja oman jatkuvuudenhallinnan suhteen, sekä määrittää kriittiset tekijät, jotka vaikuttavat yrityksen selviytymiseen. Tarpeen tullen, yrittäjä tai ylin johto voisi tehdä vaihtoehtoisia suunnitelmia yritystoiminnan uudelleensuuntaamiseen tai muuttamiseen pakottavan tarpeen tullessa (Sullivan-Taylor, B. & Livschitz R. 2017, s. 1247). Yrityksissä tulisikin arvioida resilienssikykyä monella eri tasolla: fyysisellä tasolla kuten tuotantotilat, varajärjestelmät, koneet ja laitteet sekä esimerkiksi varastokapasiteetti. (Gråsten ym. 2023, s. 4). Esimerkiksi vahvasti tuotteita valmistavien alojen resilienssiä voisi parantaa fyysisten resurssien olemassaolo (varaston tuotteet, puolivalmisteet ja raakamateriaali). Varaston riittäminen ja sen ylläpitäminen esimerkiksi toimitusverkostojen häiriöissä tai logistiikan häiriöissä voivat olla pelastava tekijä monelle yritykselle. (Haastateltava 13. 2023).

Resilienssiä voitaisiin mitata myös henkisellä tasolla: yrittäjän tai yrityksen henkiset kyvykkyydet kuten sisukkuus, luovuus, resurssiviisaus ja henkilöstöresurssit. PK-yrityksissä uuden luominen tai yrityksen 'uudelleen syntymisen' pohtiminen lisäävät resilienssiä eri tutkimusten, kuten Teece'n (2012) mukaan. Pienillä yrityksillä usein ovat kuitenkin hyvin rajalliset henkiset ja fyysiset resurssit esimerkiksi innovoinnin tai uusiutumisen edistämiseen. Kuitenkin monia yksinyrittäjiä ja pieniä yrittäjiä yhdistää tietynlainen selviytymisvietti, joka oikein hyödynnettynä edesauttaa resilienssikyvykkyyksiä. (Teece, D. 2012, s. 1398). Lisäksi hallinnon tai organisaatorakenteen toiminnan suunnittelu mahdollisessa kriisi- tai häiriötilanteessa voi parantaa merkittävästi yrityksen resilienssiä. (Sullivan-Taylor, B. & Livschitz R. 2017, s. 1254). Suunnitelmat tulisi aina tehdä kirjallisena ja pyrkiä keskustelemaan niistä työyhteisön sisällä, jotta myös työntekijät tulevat kuulluksi asioista ja suunnitelmat ymmärrettäisiin konkreettisesti.

Yrityksen resilienssin kehittäminen ei ole vain check-listan tekemistä. Resilienssin ja kriisinsietokyvyn kehittäminen vaatii ymmärrystä laajoista haasteista ja kykyä ymmärtää eri tapahtumien seurauksia ja syy-yhteyksiä. Tämän vuoksi, yrityksissä tulisi olla laajasti tietoa ja osaamista ymmärtää erilaisten tapahtumien kulkua ja omata kykyä ennakoida tulevaa sekä kykyä sietää pitkiäkin epävarmoja aikoja. Yllättävästi myös yrityksen oma historia, ja reagointikyky silloisiin muutoksiin ohjaavat yrityksen tuleviakin toimia myllerryksissä. (Morais-Storz ym. 2018, s. 1188). Yrityksissä, joissa on kykyä, halua ja resursseja menestymiseen tulisi panostaa vähintään ajatuksen tasolla oman yrityksen jatkuvuudenhallintaan ja resilienssiin.

5.2.2 Yritysturvallisuuden kehittäminen pk-yrityksissä

Jos puhutaan yrityksen kokonaisvaltaisesta resilienssistä ja jatkuvuudenhallinnasta, yksi tärkeä elementti tässä yhtälössä on yritysturvallisuus, joka on oleellinen osa yrityksen riskinhallintaa. (Hiltunen, A. 2015, s. 3). Yritysturvallisuudella tarkoitetaan sellaisia toimia, jotka parantavat yrityksen turvallisuutta kuten kyberuhkia, kansallisessa riskiarviossa esitettyjä uhkakuvia vastaan tai ovat yrityksen jatkuvuudenhallinnan ja oman toiminnan suojaamista. (Vesterinen, P. 2021, s. 4). Yritysturvallisuus pitää sisällään monenlaisia suuria osioita kuten kiinteistö- ja toimitila-asiat, pelastus- ja ympäristöturvallisuus, tuotannon suojaaminen, tietoturvallisuus, varautuminen sekä standardit yrityksille. (Lanne, M. 2006, s. 31). Yrityksiin on koko 2000-luvun kohdistunut monipuolisemmin erilaisia uhkia ja vaaroja. Kyberturvallisuus, immateriaalioikeuksien suojaaminen ja yritysvakoilun estäminen ovat suuressa roolissa nykyaikana (Haastateltava 10. 2023).

Yritysvakoilun määrä on kolminkertaistunut kolmessa vuodessa 2017-2020, ja sillä voi olla merkittäviä vaikutuksia kotimaan BKT:lle. (Vesterinen, P. 2021, s. 36). Vakoilu ja kiinnostus laittomasti hankittuun tietoon ovat lisääntyneet runsaasti viime vuosina. Esimerkiksi pienten yritysten kohdalla yritysvakoilun lopputulemana voi olla varastetut immateriaalitiedot ja kopioitu tuote, joilla on mahdollisesti kymmenien miljoonien menetykset. (Himanen ym. 2020, s. 82). Suomessa, uudet innovaatiot esimerkiksi ilmailuteollisuudessa ja puolustusteollisuudessa sekä muut korkeaan osaamisen tasoomme liittyvät asiat, joilla on IPR-suojauksen tarve, ovat usein tiedustelun kohteena. (Himanen ym. 2020, s. 91).

Useimmiten vakoilu tapahtuu laittomasti erilaisia tietojärjestelmiä, järjestelmien heikkouksia tai ihmisten tietämättömyyttä hyödyntäen. Pienet toimijat nähdään usein portteina tai käytävinä suurempien toimittajien tai päämiehien kanaviin ja tietojärjestelmiin (Horten, B. & Gräber, M. 2020, s. 234). Tämän vuoksi yrityksissä suojataan omaa toimintaa esimerkiksi kyberuhkia vastaan pitämällä omat ohjelmistot, tietojärjestelmät ja prosessit sekä henkilöstön osaaminen ajantasaisina. (Härting ym. 2022, s. 7) Etenkin valmistavassa teollisuudessa IPR-oikeuksien suojaaminen sekä oman tuotannon suojaaminen ovat avainasemassa. (Vesterinen, P. 2021, s. 19).

Yritysturvallisuuden kehittäminen edellyttää suunnittelutaitoja, johtamista sekä yrityksen henkilöstön ottamista mukaan yritysturvallisuuden kehittämiseen. Pk-yrityksissä yritysturvallisuutta tulisi ajatella kokonaisuutena, jolla on vaikutuksia yrityksen toimintakykyyn, kilpailukykyyn ja yleiseen menestymiseen markkinoilla. Etenkin työntekijöiden käyttäytymiseen, tiedonsaantiin ja jakeluun kannattaa kiinnittää huomiota. Pk-yrityksille yksi suurimmista riskeistä on entisten työntekijöiden aiheuttama harmi. Yritysturvallisuudella pyritään edistämään myös tuottavuutta. (Härting ym. 2022, s. 8). Pienillä yrityksillä ei välttämättä ole samanlaisia resursseja oman toiminnan suojaamiseen kuten isomman mittaluokan yrityksillä. (Hiltunen, A. 2015, s. 3-4). Tämä ei tarkoita sitä kuitenkaan, etteikö toimenpiteitä ja suunnitelmia turvallisuuden edistämiseksi kannattaisi tehdä. Kehittämistä tulisi tehdä normaaliolojen vallitessa ja välttää kriisitilassa tai muussa poikkeustilassa äkkinäisesti tehtyjä päätöksiä (Haastateltava 10. 2023).

Turvallisuutta voi kehittää aluksi pienin askelin, omien resurssien mukaan. Esimerkiksi salassapitosopimukset kriittisten tietojen suojaamiseksi ovat hyvä alku. Näin pyritään estämään liikesalaisuuksien laiton hyödyntäminen ja vuotaminen ulkopuolelle. (Vesterinen, P. 2021, s. 20). Turvallisuutta voidaan kehittää myös parantamalla toimitilojen ja kiinteistöjen paloturvallisuutta sekä yleistä turvallisuutta esimerkiksi panostamalla kulunvalvontaan, aidoitukseen, ja sammutusjärjestelmiin. Erilaisten standardien noudattaminen sekä mahdolliset sertifiointit tuovat turvaa yritykselle.

6 Tutkimus ja toteutus

Tutkimukseen valitut menetelmät luovat edellytykset tutkimuksen luotettavuudelle. Tässä tutkimuksessa päädyttiin konstruktiiiviseen tutkimukseen, sillä tarkoituksena oli tuottaa toimenpide-ehdotuksia ja johtopäätöksiä liittyen uuteen rahoitusinstrumenttiin.

Konstruktiiivisessa tutkimuksessa hyödynnettiin puolistrukturoituja teemahaastatteluita. Haastatteluiden tarkoituksena oli saada tietoa tämänhetkisistä mahdollisuuksista yritysten varautumis- ja valmiuskyvykkyyksien kehittämiseksi. Fokuksena oli selvittää asiantuntijoiden näkemyksiä ja kokemuksia sekä oppeja koronapandemian ajalta, ja siihen miten pandemian ja Venäjän aloittaman hyökkäyssodan aikana tulleet opit ovat vaikuttaneet yrityksiin ja yritysrahoitukseen. Näiden pääkysymysten lisäksi teemahaastatteluissa haluttiin selvittää, oliko haastateltavien mukaan tarvetta nimenomaan varautumiseen keskittyvään rahoitusinstrumenttiin. Acemoglun (2000) ja Akcitigin (2022) teorialat esimerkiksi työllisyystuista ja muista kannustimista olivat mielenkiintoisia, mutta eivät olleet relevantteja tämän tutkimuksen kannalta.

Teemahaastattelupohjia tehtiin kaksi erilaista, toinen yksityisen sektorin edustajille ja toinen oli suunnattu julkisille toimijoille ja viranomaisille. Oli tärkeä avata kysymyksiä teoriatasolla haastattelupohjalle, jotta haastateltaville syntyi kattava käsitys siitä, mistä tulisimme keskustelemaan. (Valli, R. 2018). Teemahaastattelupohjat varmistivat myös, ettei haastattelut ole täysin avoimia ja rungottomia, vaan tiettyä kaavaa noudattavia. Nämä teemahaastattelupohjat loivat perustuksen tälle työlle ja ne toimivat ohjaavina tekijöinä haastattelutilanteissa vapaamuotoisen keskustelun lisäksi. (Puusa, A. 2020, s. 20).

Teemahaastatteluiden ominaispiirteisiin kuuluu, se että tutkijalla on riittävä ymmärrys ja osaaminen siitä teemasta, josta halutaan haastatella. Tämä substanssiosaaminen ja tietämys ovat syntyneet oman työn ja asiaan vihkiytymisen myötä.

Tutkimukseen haastateltiin 10 asiantuntijaa ja 4 yrittäjää, joilla on jonkintasoista substanssiosaamista yritysten varautumisasioihin tai yritysrahoitukseen liittyen.

Valintaperusteina haastateltaville pidettiin omakohtaista kokemusta tai substanssiosaamista yritysrahoitukseen, varautumis- ja valmiustoimiin, huoltovarmuuteen, alihankintaketjuihin,

valtioon tukiin ja yleiseen valtiontaloushallintoon. Kaikilla haastateltavilla jotkin näistä perusteista täyttyivät. Erilaiset taustat, virat ja tehtävät antoivat sopivan vaihtelun myös kommenteille ja näkemyksille.

Vaikka asiantuntijat edustivat useaa eri viranomaista, tutkimuslaitosta tai muuta toimijaa, näkemykset olivat monessa mielessä melko yhteneväisiä ja samoja asioita tuli melkein jokaisessa haastattelussa esille, mutta eivät silti olleet samaa kantaa toistavia. Haastattelut toteutettiin vuoden 2023 ensimmäisen puoliskon aikana. Haastattelut etenivät kaikkien kanssa melko samalla tavalla. Ensin esittelin työn aiheen ja hieman viitekehystä, jonka jälkeen annoin haastateltavalle mahdollisuuden määritellä teeman hänen omin sanoin.

Alusta asti oli selvää, että haastateltavilla piti olla oikeanlainen substanssiosaaminen sekä mahdollisuus keskustella aiheesta vapaasti. Kaikki eivät voineet kuitenkaan substanssista tai teemasta täysin vapaasti keskustella. Salassa pidettävät asiat ja esimerkiksi virkahenkilötasolla valmisteilla olevat asiat olivat asioita, joista ei haastatteluissa keskusteltu. Haastatteluprosessi aloitettiin hyvissä ajoin ja viimeiset haastattelut suoritettiin heinäkuussa 2023. Haastatteluihin saatiin melkein kaikki avainhenkilöt, joita listattiin suunnitelmassa työtä.

Vaikka oli mahdollisuus suorittaa haastattelut henkilökohtaisesti paikan päällä, oli luotettavinta ja usein helpointa suorittaa haastattelut virtuaalisesti Teams-sovelluksen kautta. 14 haastattelun joukosta vain 2 haastattelua päätettiin toteuttaa henkilökohtaisesti paikan päällä tavaten. Näissä kahdessa haastattelussa nimenomaista teemahaastattelupohjaa ei käytetty, vaan käytiin vapaamuotoinen keskustelu samasta tematiikasta ja aiheista.

Tutkimustulosten yhteenveto ja kehityskohteet

Opinnäytetyön aiheena oli tutkia tämänhetkisiä julkisia rahoitusinstrumentteja ja palveluita, joilla voitaisiin auttaa yrityksiä parantamaan ja edistämään omia varautumis- ja valmiuskyvykkyksiä sekä jatkuvuudenhallintaa. Tavoitteena oli löytää vastauksia, miten pk-yritysten jatkuvuudenhallintaa ja varautumis- ja valmiuskyvykkyksiä voitaisiin edesauttaa julkisin palveluin.

Tutkimuskysymykset olivat:

- Miten julkisilla rahoitusinstrumenteilla ja kehittämispalveluilla voitaisiin edesauttaa yritysten jatkuvuudenhallintaa ja kriisinsietokykyä?
- Millainen rahoitusinstrumentti edesauttaisi parhaiten yritysten varautumis- ja valmiuskyvykkyyksien edistämistä?

Tutkimuskysymyksiin saatiin melko hyvin vastauksia, vaikka ihan tarkkoja vastauksia ensimmäiseen tutkimuskysymykseen ei saatukaan. Asia on niin laaja ja melko abstrakti, ettei täysin yhteneviä vastauksia syntynyt. Haastatteluissa kuitenkin ensimmäistä tutkimuskysymystä pääosin käsiteltiin. Useimmiten nähtiin, että yritysten jatkuvuudenhallinta ja kriisinsietokyky ovat heidän omalla vastuullaan, mutta sitä voitaisiin tukea tietyllä instrumentilla tietyin ehdoin. Yritysten jatkuvuudenhallintaa pidetään pääosin yrityksen omana toimintana, mutta sille voitaisiin luoda turvaverkkoa tai kehystä julkisin palveluin (Gråsten ym. 2023, s. 46). Keskustelut johtivat usein luonnollisesti yritysten auttamiseen eri kriisitilanteissa tai poikkeustilanteissa, joka useimpien haastateltavien mielestä tarkoittaisi uusia valtiontukia, joita yrityksille myönnettäisiin.

Haastateltavat tunnistivat hyvin tematiikan ajankohtaisuuden ja aihepiirin sekä tarpeellisuuden. Etenkin viranomaisten puolella tunnistettiin yritysrahoituksen tai verkoston puutteet sekä haasteet ja oman toiminnan tarkoituksenmukaisuuden varautumisen edistämässä yritys kentällä. Yritysten ja yksityisen sektorin edustajat ottivat kantaa etenkin tukien myöntämisen ja tarkoituksenmukaisuuden kannalta. Valtion viranomaisten toiminta ja rahoitusten myöntö pandemian aikana saivat kritiikkiä mutta ne eivät olleet varsinaisia tutkimuskohteita. Kritiikkiä tuli etenkin tukien kohdistamisesta kustannustuki-instrumentissa, mutta yleisesti ottaen perinteiset yritystuet, kuten investointituki ja kehittämisavustukset saivat positiivisen vastaanoton ja ne koetaan tarpeellisina edelleen.

Varautumista tukevaa instrumenttia haluttiin edistää joka taholla, mutta tietyin ehdoin. Virkahenkilöiden näkemysten perusteella uusi rahoitusinstrumentti ei voi olla sellainen, jota myönnetään ilman selkeitä ja tarkkoja perusteita, jotka nojaavat lainsäädäntöön. Tätä näkemystä painotti myös Rothoviuksen muistio (Rothovius, A. 2022, s. 21). Yksi isoista

haasteista olisikin lainsäädäntö ja EU:n oma valtioneuvoston soveltaminen Varautumisinstrumenttiin. Yritystukia ei tulisi myöntää sellaisille tahoille, joilla ei ole kykyä, halua tai resursseja kehittyä. (Ilmakunnas ym. 2022, s. 16-17). Useimmat yksityistä sektoria ja yrityksiä edustavat tahot katsoivat yrityspalveluiden olevan liian pirstaleisia ja epäselviä, jotta niistä olisi konkreettista hyötyä esimerkiksi järjestelmällisen huoltovarmuuden tai elinkeinoelämän jatkuvuudenhallinnan edistämiseksi. (VTV. 2023, s. 14). Pk-yrityksissä olisi asiantuntijoiden näkemysten mukaan tarpeen kehittää varautumiskyvykkyksiä esimerkiksi julkisin varoin ja kehittämisspalveluin ja julkisissa organisaatioissa nähtiin tarpeelliseksi teeman hankkeistaminen ja erilaisten kannustimien hyödyntäminen. (Gråsten ym. 2023, s. 48). Uudelle instrumentille nähtiin tarvetta, mutta sille täytyy löytyä hyvät perusteet laillisesti mutta myös tarpeet yritysten puolelta. Yritys, jolla on jo haasteita normaalin toiminnan ylläpitämisessä, ei tulisi saada julkisia resursseja varautumisen kehittämiseen. (Laki taloudelliseen toimintaan myönnettävän tuen yleisistä edellytyksistä 429/2016, § 3). Ongelmaksi koettiin haastatteluissa se, ettei tällä hetkellä ole selkeitä instrumentteja tai palveluita, jotka ohjaisivat yritystä oikeaan suuntaan jatkuvuudenhallinnan suhteen.

Tulevaisuuslukutaitoa ja ennakointiosaamista ei nähty kriittisenä osana yritysten jatkuvuudenhallintaa tai varautumista. Toki esimerkiksi toimialojen näkymiä seurattiin, mutta sinänsä käsitteellisellä tasolla ennakointia ei nähty tärkeänä osana. Näkemystä perusteltiin pienten yritysten luonnollisella selviytymiskyvyllä ja markkinoiden luontaisella kehittymisellä. Viranomaispuolella ennakointiosaaminen nähtiin osana kansantaloudellista varautumiskyvykkyyttä, koska sen avulla voitaisiin muotoilla esimerkiksi yritystukia uudelleen tarpeen mukaan ja suunnitella varautumismalleja mm. äkillisten rakennemuutosten varalle. (Rothovius, A. 2022, s. 21).

Eniten keskustelua haastatteluissa sai aikaan uuden instrumentin tarpeellisuus, etenkin peilattuna muuttuneisiin toimintaympäristöihin. Tuli selväksi, ettei monessakaan yrityksessä tai organisaatiossa ole valmistauduttu äkillisiin rakennemuutoksiin tai suuriin muutoksiin omassa toimintaympäristössä, joka vaarantaisi yrityksen tai organisaation toimintaa tai aiheuttaisi muuta uhkaa. Asiaa nostivat esille niin yrittäjät kuin viranomaisetkin. Samoja huomioita on herännyt aiheen kirjallisuudesta ja artikkeleista, kuten tekstiiliteollisuuden varautumisesta. (Gråsten ym. 2023, s. 12). Huoltovarmuuskeskuksen edustajat nostivat esille

oman poolitoiminnan, joka on lähinnä isommille kriittisillä toimialoilla toimiville tarkoitettua toimintaa. Pk-yrityksissä, etenkin mikroyrityksissä varautumista tehdään lähinnä energiaratkaisujen parissa tai pienimuotoisessa riskienhallinnassa, kuten it-ratkaisuissa (Haastateltava 6. 2023).

Tutkimuksen kannalta hedelmällisimpiä vastauksia ja keskustelua syntyi Huoltovarmuuskeskuksen, ETLAn ja TEMin sekä ELY-keskusten virkahenkilöiden kanssa. Keskustelut olivat sinänsä parhaimpia tutkimuksen kannalta, koska termistö ja substanssi oli tuttu kaikille osapuolille ja aihepiirin relevanttius oli kaikille tuttu. Tutkimukseen liittyviä asioita pystyttiin pohtimaan tarkasti ja miettimään mahdollisia tarpeita sekä haasteita. Tutkimuksen kannalta oli tärkeää, että substanssiosaamista ja näkemyksiä pystyttiin vaihtamaan avoimesti. Teeman ajankohtaisuudesta tuli eri substanssien osajilta kiitosta.

Haastatteluprosessiin käytettiin paljon aikaa ja siinä hyödynnettiin omaa asiantuntijaverkostoa sekä oman työnantajan luomia verkostoja. Pyrkimyksenä oli saada laajalta kentältä substanssiosaamista etenkin rahoituksista, yrityspalveluista sekä yleisesti työ- ja elinkeinoministeriön osaamisalueesta, kuten myös huoltovarmuus- ja jatkuvuudenhallinnan osaamisesta. Haastateltavat edustivat monenlaisia tahoja ja organisaatioita.

Haastattelut olivat monimutkainen prosessi, jonka aikana opin itsekin paljon. Haastatteluihin onneksi pystyin etukäteen lähettämään materiaalia (teemahaastattelupohjat) ja usein alustaa hieman opinnäytetyön taustaa ennen varsinaista haastattelua joko puhelimesta tai sähköpostin välityksellä. Haastatteluiden hyödyntämistä osittain vaikeutti se, ettei kaikkia haastatteluja saanut tallentaa. Tämä vaati tarkkaa muistiinpanojen ottamista paperille ja niiden asianmukaista säilytystä. Useimmat haastattelut olivat hyvin luontevia ja keskustelua syntyi itsestään. Kankeutta ei juurikaan ollut paitsi haastatteluiden alkuvaiheessa hieman rimakauhua. Näistäkin kuitenkin selvittiin hyvin eteenpäin, kun aihe oli alustettu ja oli saatu jonkinlainen kosketuspinta haastateltavaan.

7 Johtopäätökset ja suositukset

Opinnäytetyössä päästiin melko syvälle substanssiin ja itse aiheeseen, mutta kaikkia tavoitteita haastatteluilla ja nykyisillä julkisilla lähteillä ei saatu täytettyä. Kokonaisvaltaisen tutkimuksen kannalta olisi ollut oleellista saada tietoa tarkemmin niin yritysten omista varautumisprosesseista kuin TEMin suunnitelluista yritystuista poikkeusoloihin ja häiriötilanteisiin. TEMin hallinnossa on olemassa erinäisiä instrumentteja valmiina odottamassa tilanteita, joissa niitä tarvitaan. Nämä keinot voidaan ottaa käyttöön erityislainsäädännöllä, josta ei ole kattavaa julkista listaa missään. (Haastateltava 4. 2023). Näitä ei tässä tutkimuksessa kuitenkaan voida avata tämän tarkemmin. Yrityksissä kuitenkin nämä tiedot ja varautumisprosessit ymmärrettävästi haluttiin pitää sisäisenä. Myös hallintotasolla, kuten joitakin yrityksiä vaivasi myös käsitteiden haasteellisuus sekä omien kykyjen ja resurssien rajallisuus paneutua yrityksen jatkuvuudenhallintaan. Näiden puutteiden lisäksi teoriapohja uuden rahoitusinstrumentin suunnittelulle on vielä aika puutteellinen ja usein teoriapohjassa ei huomioida lainsäädännöllisiä puolia, jotka kuitenkin viimekädessä määrittelevät millaisia yritystukia tai rahoituksia julkiset toimijat voivat tarjota. Nämä seikat tulevat esiin hyvin myös erilaista tutkimuksista, joita on tehty muun muassa Valtioneuvoston kanslian (2019) tilaamissa raporteissa ja VATT:n (2022) tutkimuksissa.

Koko opinnäytetyön teema ja haastattelutyö mielestäni näyttivät valoa Suomen hallinnonalojen kipukohdille ja pk-yritysten näkökulmasta yritystukien tai yrityspalveluiden haasteisiin. Esimerkiksi hallinnonalojen yhteistyö haastattelujen mukaan on ollut takkuilevaa sekä puutteellista liittyen roolitukseen elinkeinoelämän varautumiseen ja jatkuvuudenhallintaan. Paikallisemmalla tasolla, kuten AVI:ssa (Aluehallintovirastoissa) ja ELY-keskuksissa yhteistyötä koordinoi ELVAR-koordinaattorit, mutta esimerkiksi usein toimintaa koordinoivat henkilöt ovat Ympäristö-, tai Liikenne-vastuualoilta. (Huoltovarmuuskeskus. 2023). Tämä luo useita ongelmia mm. varautumisen substanssiosaamisen kanssa, koska koordinoimiseen tarvittaisiin ainakin tämän tutkimuksen perusteella aina jokin henkilö myös Elinkeino-vastuualueelta. (Haastateltava 8. 2023).

Aihetta olisi voinut rajata vielä enemmänkin, ja paneutua pelkästään uuden yritystuen tai yrityspalveluiden suunnitteluun. Mutta tämä olisi tarkoittanut tärkeän kontekstin puutetta,

koska aihe piti pohjustaa hyvin, jotta etenkin haastateltavilla ja lukijoilla on selkeä käsitys mistä on kyse ja sai kokonaisvaltaisen käsityksen siitä, mitä uudella yritystuella halutaan edistää. Rajauksista huolimatta, keskusteluissa heräsi hyviä huomioita koskien koko elinkeinoelämän varautumista Suomessa.

Monia kipukohtia löytyi keskusteluissa, kuten tuotannon turvaaminen pk-yrityksissä, jotka tekevät huoltovarmuuskriittisille yrityksille alihankintaa tai ovat tärkeitä toimittajia merkittäville yrityksille, jotka ovat Huoltovarmuuskeskuksen huoltovarmuuspooleissa. Esimerkiksi Huoltovarmuuskeskuksen ja ELY-keskusten yhteinen roolitus häiriötilanteissa tai poikkeusoloissa olisi yksi aihe, josta voisi tehdä jatkotutkimuksia. (Haastateltavat 2 & 4. 2023). Huoltovarmuuskeskus ja TEMin hallinnonalan yhteistyö on tiivistynyt Venäjän aloittaman sodan myötä, mutta yhteistyön laajuus ja laatu ovat syystäkin kysymysmerkkejä. Yhteistyöhön velvoittaa mm. Valmiuslaki 2011/1552, § 12. Eri hallinnonaloilla työskennellään tiiviisti huoltovarmuuden, jatkuvuudenhallinnan ja muiden kriittisten teemojen ympärillä. (Klemm, K. 2021, s. 24) Paikallisella tasolla ELY-keskuksissa pyritään tekemään ennakointityötä yrityskentällä strategisella tasolla, mutta tilannetiedon hankkiminen yrityskentältä on usein puutteellista eikä sitä ohjata tavoitteellisesti kovinkaan tarkasti. Strategista ennakointia tarvittaisiin muun muassa PÄRM-tilanteiden (paikallisten äkillisten rakennemuutosten) seulomiseen ja seurantaan. (Owal Group. 2022, s. 12) Niillä on suuria vaikutuksia esimerkiksi alueen kehityksen tai maakunnan kehityksen kannalta.

Viimeisenä johtopäätöksenä uuteen rahoitusinstrumenttiin liittyen voisi todeta, että tarvetta sille on haastatteluiden ja muiden epävirallisten keskusteluiden perusteella. Yrityksissä nähtiin sille tarvetta. Muuttuneen geopoliittisen tilanteen myötä yrityksissä mietitään omia alihankintaketjuja, liiketoimia sanktioiden alaisissa maissa sekä aktiivisesti yleisesti pyritään turvaamaan oman elinkeinon jatkuminen. Tuki ei saisi kuitenkaan olla kilpailua vääristävä tai jatkuva. (Rothovius, A. 2022, s. 24) Mikäli TEM:in hallinnonalaan kuuluisi strategisena toimenpiteenä syvemmin kansallista turvallisuutta ja huoltovarmuutta sekä kilpailukykyä edistävät toimet, panostaminen suomalaisten yritysten varautumis- ja valmiuskyvykkyysiin olisi varmasti kansantaloudellisesti järkevä vaihtoehto.

Kilpailukyky voisi kasvaa, kun yritysten toimitusketjut, toimintavarmuus ja sopimustekniset asiat vastaisivat nykypäivän tarpeita ja vaatimuksia. Uuden datan hyödyntäminen ja käyttöönotto ovat suuri tuottavuuden ja talouskasvun lähde (Einiö, E. 2022, s. 3-4). Erilaisia innovaatioitakin voisi syntyä turvallisuus- ja huoltovarmuustyön myötä. Tässäkin työssä mainitut riskit ovat kuitenkin huomion arvoisia, ja voivat toteutua. Ne tiedostaen, on syytä pitää oma tilannetietoisuus esimerkiksi yrityksiin kohdistuvasta haitanteosta, vahingoista sekä toimintaympäristön rajuista muutoksista mielessä ja valmistautua sen mukaan.

Haasteena ovat kuitenkin tulevat julkiseen talouteen kohdistuvat huomattavat säästötavoitteet, yritystukien laillisuus, painotus EU-komissiossa sekä haasteellisuus tuen kohdentamisessa. (Korpela, V. 2022, s. 6). Varautumisinstrumentilla tai muilla sen kaltaisilla rahoitusinstrumenteilla voisi olla merkittävä vaikutus suomalaisten yritysten toimintavarmuuden ja jatkuvuudenhallinnan parantamisessa, kun olisi mahdollista hyödyntää julkisia resursseja ja osaamista. (Gråsten ym. 2023, s. 38). Varautumisinstrumentti kuitenkin vaatii vielä tarkempaa pohdintaa ja vaikuttavuuden arviointia sekä näiden lisäksi mahdollisesti asetettavat lait. Esimerkiksi tuen kohdentaminen, vaikutusten arviointi sekä valintaperusteet ovat yksi suurimmista haasteista (Haastateltava 4. 2023). Yritystukien laillisuus ja niiden esittely mm. Euroopan komissiolle voivat olla haasteellisia, mikäli maailman taloustilanne entistään heikkenee tai turvallisuustilanteet huononevat radikaalisti. Suomessa kuitenkin pystytään toimimaan oman kansallisen päätäntävällän rajoissa yritystuissa myös. Erinäisiä pienempiä yritystukia voidaan laskea liikkeelle ilman komission tai yritystukineuvottelukunnan siunausta.

Olen tyytyväinen omaan työhöni ja siihen, että pystyin verkostoitumaan uusien asiantuntijoiden kanssa mutta myös oman osaamisen kehittymisen vuoksi. Etenkin haastattelut olivat yksi tämän tutkimuksen kohokohta. Haastatteluissa asiantuntijoiden kanssa keskustelu ja heiltä tiedon omaksuminen oli kullan arvoista oman osaamisen ja kehittymisen näkökulmasta. Oli hienoa huomata oman työn ajankohtaisuus ja positiivinen vastaanotto tälle aihepiirille sekä omille valmisteluilleni haastatteluiden merkeissä. Työ oli haastava ja monitahoinen, mutta aihepiiriltään tärkeä ja henkilökohtaisesti innostava. Asiantuntijoiden työskentely eri hallinnonaloilla tai eri organisaatioissa tuli selvästi esille, koska usein korostettiin yhteistyötä, mutta ei osattu tarkemmin kertoa, että millaista se on

ja mitä kaikkea se pitää sisällään. Yhtenäisyys ja selkeä strategian puuttuminen vaivasivat hieman lukiessa eri materiaaleja ja haastatteluita tehdessä. Huoltovarmuus ja jatkuvuudenhallinta ovat aiemmin olleet hieman kaukaisia teemoja, joista on puhuttu vain ylemmällä tai strategisella tasolla. Mielestäni oli tärkeää, että näitä teemoja ja kansallista varautumista koskevia asioita avataan myös muille. Mikäli halutaan näitä teemoja tuoda lähemmäs kohti yhteisöjä ja yrityksiä, tulee se tehdä käytännönläheisesti ja kannustavalla tavalla.

Lähteet

Acemoglu, D. & Shimer, R. (2000). *Productivity gains from unemployment insurance*. Department of Economics.

<https://economics.mit.edu/sites/default/files/publications/Productivity%20Gains%20from%20Unemployment%20Insurance.pdf>

Akcitig, U. (2022) *Macroeconomic Modelling of R&D and Innovation Policies*. International Economic Association Series.

<https://link.springer.com/book/10.1007/978-3-030-71457-4>

EU-Komission asetus EU:n valtiontukisääntöjen soveltamisesta. 2015/1589.

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/?uri=LEGISSUM:state_aid

EU-Komission asetus yleisiin taloudellisiin tarkoituksiin liittyviin palveluihin myönnettävä vähämerkityksinen tuki. 360/2012.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/ALL/?uri=LEGISSUM%3Acc0016>

EU-Komission asetus EU-Komission asetus Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 107 ja 108 artiklan soveltamisesta vähämerkityksiseen tukeen. 1407/2013.

<https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2013/1407/oj>

Euroopan Komissio. (2016) *Komission tiedonanto Euroopan unionin toiminnasta tehdyn sopimuksen 107 artiklan 1 kohdassa tarkoitettusta valtiontuen käsitteestä*. Euroopan Komissio.

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016XC0719\(05\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016XC0719(05)&from=EN)

EU:n Parlamentin asetus oikeudenmukaisen siirtymän rahaston perustamisesta 2021/1056.

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R1056&from=EN>

Einiö, E., Koski, H., Kuusi, T. ja Lehmus, M. (2022) *Tehokas innovaatiopolitiikka lisää korkean*

tuottavuuden tk-työtä. ETLA.

<https://www.etla.fi/julkaisut/tehokas-innovaatiopolitiikka-lisaa-korkean-tuottavuuden-tk-tyota/>

Einiö, E. (2022) *Valtion innovaatiotuet lisäävät talouskasvua, mutta tuet on kohdennettava oikein*. Valtion taloudellinen tutkimuskeskus VATT.

<https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/186118/vatt-policy-brief-5-2022-valtion-innovaatiotuet-lisaavat-taloukasvua-mutta-tuet-on-kohdennettava-oikein.pdf>

ELY-keskus. (2023). *Yrityksen kehittämispalvelut*.

<https://www.ely-keskus.fi/web/yritystenkehittamispalvelut>

EURA. (2021). *EURA21-järjestelmä*.

<https://eura2021.fi/>

Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus. (2023). *Etelä-Pohjanmaan ELY-keskuksen ja Leader-ryhmien välinen yhteistyöasiakirja CAP27-rahoituskaudelle*. Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus.

Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus. (2022). *Etelä-Pohjanmaan alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2023–2027*. Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus.

https://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/181610/EPO_CAP_p%c3%a4iv_20092022.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Garcia-Macia, D., Hsieh, C. & Klenow, P. (2019) *How destructive is innovation?* *Econometria*.

<https://onlinelibrary-wiley-com.ezproxy.hamk.fi/doi/epdf/10.3982/ECTA14930>

Gråsten, E., Holappa, V., Kinnunen, P. & Lahtinen, M. (2023). *Kriisit haastavat huoltovarmuuden – tarkastelussa tekstiili- ja vaateteollisuus*. Pellervon taloustutkimus PTT.

<https://www.ptt.fi/wp-content/uploads/2023/04/PTTraportteja284.pdf>

Haanperä, O., Leinonen, T & Peljo, J. (2019). *Näkökulmia yritystukien uudistamiseen*. Suomen itsenäisyyden juhlarahasto.

<https://www.sitra.fi/app/uploads/2019/08/sitratyopaperi12082019nakokulmia-yritystukien-uudistamiseen.pdf>

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi taloudelliseen toimintaan myönnettävän tuen yleisistä edellytyksistä. HE 22/16.

<https://finlex.fi/fi/esitykset/he/2016/20160022#idm45053757393280>

Hallintolaki. 434/2003.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2003/20030434>

Himanen, H., Koivula, T., Kari, M., Luukkonen, M., Makkonen, M., Martelius, J., Mikkola, O-M., Mäkelä, J., Susiluoto, T. ja Teirilä, O. (2020). *Suomalaisen tiedustelukulttuurin jäljillä*. Maanpuolustuskorkeakoulu.

<https://urly.fi/3lsH>

Humanistinen ammattikorkeakoulu. (2023). *Opinnäytetyöopas YAMK*. HUMAK.

<https://humak.libguides.com/c.php?g=688355&p=4925417>

Horten, B. & Gräber, M. (2020) *Cyberkriminalität*. Forens Psychiatr Psychol Kriminol.

Härtling, R-C., Bühler, L., Winter, K. ja Gugel, A. (2022). *Threat of industrial espionage for SME in the age of digitalization*. 3-8. Aalen University of Applied Sciences.

<https://urly.fi/3lsJ>

Ilmakunnas, S., Stenbacka, R., Martikainen, M., Puhakka, M., Salonen, H, & Reinikainen, R. (2022). *Yritystukien tutkimusjaoston raportti 2022*. Työ- ja elinkeinoministeriö.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164020/TEM_2022_30.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Korpela, V. (2022). *Yritystuet ja mekanismin suunnittelu*. Työ- ja elinkeinoministeriö.

https://tem.fi/documents/1410877/21733658/Yritystuet_ja_mekanismi_n suunnittelu_2022.pdf/06644d95-87fb-d816-ea46-0745fc5b09e0/Yritystuet_ja_mekanismi_n suunnittelu_2022.pdf?t=1650441019219

Klemm, K. (2021). *Huoltovarmuus – varautumisella selviytymiskykyä*. Tietosanoma.

Kaupparekisterilaki. 564/2023.

<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230564#Pidm46651396654416>

Laki taloudelliseen toimintaan myönnettävän tuen yleisistä edellytyksistä. 429/2016.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20160429>

Laki valtionavustuksesta yritystoiminnan kehittämiseksi vuosina 2021–2028. 758/2021.

<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/2021/20210758>

Laki maaseudun kehittämisen tukemisesta rahoituskaudella 2023-2027. 1325/2022.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2022/20221325>

Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta. 916/2012.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120916>

Laki taloudelliseen toimintaan myönnettävän tuen yleisistä edellytyksistä. 429/2016

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20160429>

Lanne, M. (2006). *Kohti yhtenäisempää yritysturvallisuuden hallintaa*. Hallinnon Tutkimus.

<https://journal.fi/hallinnontutkimus/article/view/101483/59002>

Maa- ja metsätalousministeriö. (2023) *Päätös Suomen CAP-suunnitelmassa 2023-2027 käytettävistä valintaperusteista*. Valtioneuvosto.

Maliranta, M. 2019. *Yritystukien uudistaminen: Kivun hallintaa ja tähtäimen säätöä*. Sitra.

<https://www.sitra.fi/app/uploads/2019/08/sitramuistio12082019malirantayritystukienuudistaminenkivunhallintaa-ja-tahtaimen-saatoa.pdf>

Maliranta, M. & Laukkanen, M. (2019). *Yritystuet ja kilpailukyky*. Valtioneuvoston kanslia.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161568/33_Yritystuet%20ja%20kilpailukyky.pdf

Owal Group. (2022). *ÄRM-toimintamallin toimivuuden arviointi*. Työ- ja elinkeinoministeriö.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164499/TEM_2022_68.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Puusa, A. (2020). *Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät*. Gaudeamus.
<https://hamk.finna.fi/Record/vanaicat.135532?sid=3084244626>

Raitio, J. & Miettinen, S. (2021). *Valtiontuet ja SGEI-palvelut*. Alma Talent Oy.
<https://hamk.finna.fi/Record/vanaicat.138280?sid=2968567788>

Keski-Suomen ELY-keskus. (2023). *Länsi-Suomen yritysrahoitusstrategia*. Keski-Suomen ELY-keskus.
<https://urly.fi/3fkj>

Roshcier, S. (2021). *Kestävän tuotannon resilienssi*. Business Finland.
<https://urly.fi/3IsL>

Rothovius, A. (2022). *Pandemian aiheuttaman yritysten maksuvalmiuskriisin opit yritystukia koskien*. Työ- ja elinkeinoministeriö.

Ruokavirasto. (2023). *Maaseudun yritysrahoituksen valintaperusteet*.
<https://www.ruokavirasto.fi/tuet/maaseudun-yrittajyys/maaseudun-yritystuet/valintakriteerit/>

Sisäministeriö. (2023). *ISF-rahaston ohjelma*. Valtioneuvosto.
<https://urly.fi/3IsK>

Sisäministeriö. (2023). *Kansallinen riskiarviointi 2023*. Sisäministeriö.
https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164627/SM_2023_4.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Sullivan-Taylor, B. & Livschitz, R. (2017). *How entrepreneurial resilience generates resilient SMEs*. International Journal of Entrepreneurial Behavior & Research.

<https://www-emerald-com.ezproxy.hamk.fi/insight/content/doi/10.1108/IJEBR-11-2016-0396/full/pdf>

Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK & Sanastokeskus TSK ry. (2014). *Kokonaisturvallisuuden sanasto*. Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö SPEK.

Teece, D. (2012). *Dynamic Capabilities: Routines versus Entrepreneurial Action*. University of California.

<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1467-6486.2012.01080.x>

Kyberturvallisuuskeskus. (2023) *Hae tietoturvan kehittämisen tukea*. Traficom.

<https://www.kyberturvallisuuskeskus.fi/fi/hae-tietoturvan-kehittamisen-tukea?toggle=Lains%C3%A4%C3%A4d%C3%A4nt%C3%B6>

Työ- ja elinkeinoministeriö. (2016). *Yritystuet – mitä ne ovat ja valmistelun askeleet*.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75409/TEM_oppaat_11_2016_Yritystuet_mita%20ne%20ovat_09092016.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Työ- ja elinkeinoministeriö. (2021). *Uudistuva ja osaava Suomi 2021 – 2027, EU:n alue- ja rakennepolitiikan ohjelma*.

<https://tem.fi/-/uudistuva-ja-osaava-suomi-2021-2027-ohjelma-edistaa-alueiden-elinvoimaa-tyollisyytta-ja-hyvinvointia>

Työ- ja elinkeinoministeriö. (2017). *Virkamiesselvitys yritystuista ja niiden vaikutuksista*. Työ- ja elinkeinoministeriö.

<https://tem.fi/documents/1410877/2768022/Yritystukiselvitys+2017.pdf/b06f6659-9c92-4f8b-9177-9153edcf454e/Yritystukiselvitys+2017.pdf?t=1496052943000>

Työ- ja elinkeinoministeriö. (2022). *Yritystukien tutkimusjaoston raportti 2022*. Työ- ja elinkeinoministeriö.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164020/TEM_2022_30.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Työ- ja elinkeinoministeriö. (2023) *Opas De Minimis-tuista*. Työ- ja elinkeinoministeriö.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/164694/2023_1_Opas_de_minimis_tuista_03032023.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Työ- ja elinkeinoministeriö. (2023). *Yleinen ryhmäpoikkeusasetus*.

<https://tem.fi/yleinen-ryhmapoikkeusasetus>

Työ- ja elinkeinoministeriö. (2023). *Muistio yleisen ryhmäpoikkeusasetuksen soveltamisesta*.

Työ- ja elinkeinoministeriö.

https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165136/2023_3_EUn_valtiontukisaannot_Muistio_07092023.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Työ- ja elinkeinoministeriö. (2015). *Vaikeuksissa olevan yrityksen tukemisen rajoitukset ja määrittelmä EU:n valtioneuvoston päätöksissä*. Työ- ja elinkeinoministeriö.

https://tem.fi/documents/1410877/2851861/Vaikeuksissa+oleva+yritys+040112015_muistio_final.pdf/d9483233-0ac7-4def-8204-9e6cf036b985

Valtioneuvoston asetus maaseudun yritystuesta rahoituskautella 2023–2027. 646/2023.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2023/20230646>

Valmiuslaki 2011/1552.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2011/20111552>

Valtioneuvoston asetus tietoturvan kehittämisen tuesta. 860/2022.

<https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2022/20220860>

Valtioneuvoston asetus yritystukineuvottelukunnasta. 1174/1997.

<https://finlex.fi/fi/laki/alkup/1997/19971174>

Valtioneuvoston asetus Euroopan unionin alue- ja rakennepolitiikan rahastoista rahoitettavien kustannusten tukikelpoisuudesta. 866/2021.

<https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2021/20210866>

Valtiontalouden tarkastusvirasto. (2023). *Julkisen yrityspalvelujärjestelmän toimivuus.*

Valtiontalouden tarkastusvirasto.

<https://www.vtv.fi/app/uploads/2023/04/VTV-Tarkastus-5-2023-Julkisen-yrityspalvelujarjestelman-toimivuus.pdf>

Valli, R. (2018). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin. 1, Metodien valinta ja aineistonkeruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle.* PS-Kustannus.

<https://hamk.finna.fi/Record/vanaicat.133312?sid=3084244626>

Verohallinto. (2023). *Veropetosten torjunnan ja tutkinnan avainlukuja.*

Velvoitteidenhoitoselvityksestä tukea päätöksentekoon.

<https://www.vero.fi/harmaa-talous-rikollisuus/torjunta/torjuntatilastot/verotus/>

Vesterinen, P. (2021). *Yritysvakoilu 2021.* Helsingin Seudun Kauppakamari.

https://view.24mags.com/sites/all/files/public_files/documents/helsinki.chamber/47d85286162ab93fdcce03df6574c8/document.pdf

8 Liitteet

Liite 1. Anonymisoidut haastattelut

Kaikki haastattelut paitsi 5 ja 9 toteutettiin Teams-sovelluksen kautta.

Haastateltavien esittelyt

Haastateltava 1.

Yksityisen, voittoa tavoittelemattoman tutkimuslaitoksen tutkimusjohtaja.

Erikoistumisena yritysstrategiat, kansainvälistyminen, arvoketjut ja teollisuuden investoinnit sekä rahoitukset.

Haastateltava 2.

Suomessa toimivan huoltovarmuusorganisaation asiantuntija. Erikoistumisena rahoitustoiminta, poolitoiminta ja huoltovarmuusorganisaation oma hanketoiminta sekä alueellinen yhteistyö.

Haastateltava 3.

ELY-keskuksen virkahenkilö, jonka vastuualueella on vesihuolto ja siihen liittyvät tehtävät. Eriyisosaamisena julkisen puolen varautuminen.

Haastateltava 4.

Työ- ja elinkeinoministeriössä toimiva ylempi virkahenkilö. Eriyisosaamisena elinkeinoelämän varautuminen, rahoitusmahdollisuudet, kriisirahoitukset ja työ- ja elinkeinoministeriön prosessituntemus.

Haastateltava 5.

Teknologiaateollisuuden alajärjestön pääsihteerä. Eriyisosaaminen puolustussektorilta ja ilmailuteollisuudesta.

Haastateltava 6.

Yksityisen tietoturvayrityksen toimitusjohtaja. Erityisosaamisena pitkän linjan tietoturvallisuusosaaminen ja kyberturvallisuus. Toimii konsulttina ja kouluttajana myös julkisella puolella.

Haastateltava 7.

Suomessa toimivan huoltovarmuusorganisaation ylempi toimihenkilö. Erityisosaamisena valtakunnallinen varautuminen ml. julkisen puolen ja yksityisen elinkeinoelämän varautuminen.

Haastateltava 8.

Teknolohiateollisuuden edustaja, huoltovarmuusorganisaation poolitoiminnassa mukana. Erityisosaamisena pitkän linjan osaaminen teknolohiateollisuudesta ja valmistavasta teollisuudesta.

Haastateltava 9.

Valmiuspäällikkö ELY-keskuksella. Erityisosaaminen julkisen puolen pelastustoiminnasta ja pelastustoimen sekä kuntapuolen varautumisesta.

Haastateltava 10.

Johtaja asiantuntija. Erityisosaaminen yritysturvallisuus ja riskienhallinta sekä yritysten alihankintaketjut.

Haastateltava 11.

Ylempi virkahenkilö työ- ja elinkeinoministeriössä. Erityisosaamisena eri valtioneuuet, yritysrhoitukset ja muut julkiset rahoitukset.

Haastateltava 12.

ELY, ylijohtaja. Erityisosaamisena digitalisaatio, rahoitukset sekä organisaatiomuutokset.

Haastateltava 13.

Yksityisen metallialan yrityksen operatiivinen päällikkö. Erityisosaamisena alihankintaketjuihin ja toimitusvarmuuteen liittyvä substanssi.

Haastateltava 14.

Yksityisen teknologiateollisuusyrityksen toimitusjohtaja. Erityisosaamisena alihankintaketjut ja kansainvälistyminen.

Liite 2. Puolistrukturoitu teemahaastattelu - Yritykset ja elinkeinoelämän kehittämissyhtiöt

Miten julkisilla palveluilla ja rahoitusinstrumenteilla voitaisiin edesauttaa pk-yritysten jatkuvuudenhallintaa ja kriisinsietokykyä?

Teemahaastattelu on keskustelunomainen tilanne, jossa käydään läpi ennalta suunniteltuja teemoja. Teemojen keskustelujärjestys on vapaa, eikä kaikkien haastateltavien kanssa välttämättä puhuta kaikista asioista samassa laajuudessa.

Yritystukien kokemukset ja korona

Millaisia kokemuksia sinulla tai yrityksellä on Suomessa saatavilla olevista instrumenteista yrityksen kehittämiseen ja investointiin?

Millaisia vaikutuksia uskot korona-ajan tuilla olleen Suomen yrityskenttään ja talouteen yleensäkin?

Jatkuvuuden hallinta

Miten näet julkisten toimijoiden roolin elinkeinoelämän jatkuvuudenhallinnan ja resilienssin kehittämisessä?

Onko muuttunut turvallisuustilanne aiheuttanut yritykseen muutoksia? Jos on, niin millaisia?

Millaisia toimenpiteitä/suunnitelmia olette mahdollisesti aloittaneet edistääksenne yrityksen jatkuvuudenhallintaa ja resilienssiä?

Onko yrityksenne pohtinut oman arvoketjun tai alihankintaketjun mahdollisia muutoksia strategiatyössä?

Julkiset instrumentit kehittämistyössä

Miten toivoisit, että julkiset palvelut ja rahoitusinstrumentit vastaisivat yritysten ja yrittäjien tarpeisiin?

Miten mielestäsi muuttunut turvallisuustilanne tulisi ottaa huomioon julkisten palveluiden ja rahoitusinstrumenttien kehittämisen osalta?

Onko yrityksessä varauduttu äkillisiin rakennemuutoksiin?

Liite 3. Puolistrukturoitu teemahaastattelu - Julkiset toimijat ja tutkimuslaitokset (ELY, TEM, HVK, PTT ja muut toimijat)

Miten julkisilla palveluilla ja rahoitusinstrumenteilla voitaisiin edesauttaa pk-yritysten jatkuvuudenhallintaa ja kriisinsietokykyä?

Teemahaastattelu on keskustelunomainen tilanne, jossa käydään läpi ennalta suunniteltuja teemoja. Teemojen keskustelujärjestys on vapaa, eikä kaikkien haastateltavien kanssa välttämättä puhuta kaikista asioista samassa laajuudessa.

Toimintaympäristön tarpeet ja haasteet

Millaisia haasteita tällä hetkellä Suomen elinkeinoelämän toimintaympäristössä on?

Millaisia tarpeita tällä hetkellä yrityksillä uskot olevan, huomioon ottaen muuttuneen toimintaympäristön?

Onko julkisilla toimijoilla mahdollisuuksia vaikuttaa elinkeinoelämän jatkuvuudenhallinnan kehittämiseen tai resilienssiin?

Tulevaisuusosaaminen ja ennakointi

Miten elinkeinoelämän tulevaisuusosaamisesta ja osaamiskyvystä pidetään huolta?

Miten yritykset voisivat kehittää omaa varautumiskykyä julkisilla instrumenteilla?

Hallinnollinen kuva yritystuista

Millaisia hallinnollisia tai lainsäädännöllisiä haasteita näet korona-tuen kaltaisissa 'kriisituisissa' tai muissa äkillisiin muutoksiin myönnettävissä tuissa?

Tulisiko ilmiöpohjaisuutta/häiriötilanteita huomioida enemmän esimerkiksi aluekehityksessä ja julkisessa rahoituksessa?

Miten julkiset toimijat voisivat edesauttaa yritysten kohtaamia (mm. tuotanto, kehitys, huoltovarmuus)?

Millainen rooli varautumis- ja valmiustoimijoilla on elinkeinoelämän varautumisen edistämässä? Esimerkkinä alueelliset häiriötilanteet.

Mitkä ovat omat näkemyksesi julkisten yrityspalveluiden ja rahoitusinstrumenttien tarpeellisuudesta ja niiden kehityksestä tulevina vuosina?

Liite 4. Aineistonhallintasuunnitelma

Aineiston kerääminen

Tietoja kerätään puolistrukrutoitujen teemahaastattelujen avulla. Teemat ovat: yritystukien ja palveluiden hyödyntäminen yritysten kriisinhallintaan ja jatkuvuudenhallintaan. Muita merkittäviä teemoja ovat: yritysten varautuminen, ELY-keskusten rooli valmiuslain puitteissa (E-vastuualue ja yrityspalvelut), yritysten tulevaisuudennäkymät ja reagointikyky äkillisiin

rakenne/toimintaympäristömuutoksiin ja yrityspalveluiden sekä tukien vaikutus kansallisessa varautumis- ja valmiussuunnittelussa.

Aineistoa kerätään erilaisista tietolähteistä, kuten julkisesti saatavilla olevista julkaisuista, kirjoista, esityksistä ja asiantuntijoiden näkemyksistä. Aineiston keräämisessä pyritään hyödyntämään ensisijaisesti yleisesti saatavilla olevia materiaaleja ja teoriapohjaa.

Haastattelut toteutetaan pääsääntöisesti Teams-sovelluksen kautta, jonka avulla haastattelut voidaan tallentaa ja litteroida. Haastatteluista kerättävä data tallentuu VTT-muodossa. Litteroidun tekstin saa auki tekstinkäsittelyohjelmistolla. Osa haastatteluista mahdollisesti joudutaan toteuttamaan kasvokkain haastattelulla, jolloin nauhoitus- tai tallennusmahdollisuus kysytään erikseen. Näistä kasvokkain tehtävistä tapaamisista tehdään vähintään muistiinpanot fyysiselle paperille.

Aineiston säilyvyyden kannalta Teams-tapaamisista tehdään myös fyysiset muistiinpanot. Teams-linkit haastatteluihin säilyvät toistaiseksi määrättömän ajan ELY-keskuksen hallinnoimilla palvelimilla. Säilyvyydestä pidetään huolta jokaisen haastattelun jälkeen, etteivät haastattelun tallenteet katoa.

Salassapidettävyys ja tietoturva

Aineistonkeruussa ei ole tarkoitus tavoitella salassa pidettävää materiaalia tai lausuntoja. Mikäli jokin haastateltavista haluaa muokata lausuntoaan, voidaan tarvittaessa tietoja editoida/poistaa hänen niin pyytäessä.

Haastatteluissa ei mennä tarkkoihin henkilötietoihin, tai muihin tietoihin, jotka vaatisivat erikseen tarkempaa tietosuojalainsäädännön vaikutusten arviointia. Ainoastaan haastateltavien koko nimi (etunimi sekä sukunimi) sekä tietyt asiantuntijalausunnot ovat kohteena. Henkilötiedot kerätään suoraan haastateltavilta.

Haastateltavien valinta

On tärkeää muodostaa selkeä kuva julkisten palvelujen ja rahoitusinstrumenttien toimivuudesta kolmesta eri näkökulmasta: yritykset (yksityinen sektori) yritysasiantuntijat, ELY (julkinen toimija) Huoltovarmuuskeskus ja Työ- ja elinkeinoministeriö TEM

(yhteiskunnallinen toimija). Haastateltavat valikoituvat haastatteluihin substanssiosaamisen, ajankohtaisuuden, kohderyhmän ja halukkuuden perusteella. Haastateltavia pyritään hakemaan omien tämänhetkisten verkostojen sisältä sekä ulkopuolelta. Haastateltaviksi pyritään hakemaan sellaisia asiantuntijoita ja yrittäjiä, joilla on kosketuspintaa Pk-yritysten valmius- ja varautumisasioihin tai omakohtaista kokemusta teemasta.

Dokumentointi ja säilytys

Aineisto dokumentoidaan ELY-keskuksen omille palvelimille, Onedrive-työtilaan. Ohjaavana sanastona käytetään Kokonaisturvallisuuden sanastoa (Suomen Pelastusalan Keskusjärjestö & Sanastokeskus). Aineisto Onedrivessa dokumentoidaan anonymisoimalla aineiston metatiedot. Anonymisointi tapahtuu opinnäytetyön analyysivaiheessa. Jokainen haastateltava on esitelty Haastattelut anonymisoitu-dokumentissa. Esittelyssä kerrotaan henkilön substanssitausta ja osaaminen, ilman tunnistettavia tietoja (nimi, virka/työpaikka tai muu tunnistettava tieto).

Haastattelut nauhoitetaan, mutta pidetään luottamuksellisina eli vaitiolovelvollisuuden alaisina. Haastateltavat henkilöt kartoitetaan etukäteen ja heitä lähestytään sähköpostitse tai puhelimitse ensiksi asiasta. Aineistohallinnassa hyödynnetään Etelä-Pohjanmaan ELY-keskuksen OneDrive-työtiloja, johon perustetaan oma kansio opinnäytetyöprojektille, joka on ainoastaan työn tilaajan (Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus, Yrityspalvelukeskus) ja tutkijan käytössä.

Aineisto kerätään systemaattisesti hyödyntämällä puolistrukturoituja teemahaastatteluja, joilla saadaan selkeä kuva teemasta ja tutkimustyöstä. Aineistoa ei muuteta hankkeen aikana, koska haastattelut tallennetaan joko mp3-muodossa tai mp4-muodossa. Litterointi tehdään huolellisesti. Aineisto katselmoidaan ja kuunnellaan ennen mahdollista julkaisua. Aineiston sisältävään Onedrive-kansioon tulee pääsy vain opinnäytetyöntekijällä ja poikkeuksellisesti muilla viranomaisilla. Asia kuitenkin katsotaan aina aineiston luottamuksellisuuden ja kysyjän tarpeiden mukaan. Muokkausoikeuksia ei ole muille kuin opinnäytetyöntekijällä. Aineistosta poistetaan suorat tunnisteet. Kansio suojataan salasanoin.

Hallinnointi ja varmuuskopiointi

Tutkimuksessa ei käytetä mitään aineistoa, joka on suojattu tekijänoikeuksilla, mallioikeuksilla tai patenteilla tai muilla vastaavilla menetelmillä. Kaikki hankkeeseen osallistuvat yhteistyökumppanit allekirjoittavat sopimuksen, jonka perusteella aineisto avataan aina kun se on mahdollista. Tekijänoikeus säilyy tutkijoilla, mutta se siirretään myös organisaation haltuun.

Hankkeessa kerättyä dataa ei voida julkaista ilman rajoituksia, koska osa kerätystä aineistosta voi sisältää arkaluonteista tai salassapidettävää materiaalia eri toimijoilta.

Hankkeen julkisesti julkaistava aineisto sijoitetaan ELY-keskuksen TAIMI-sharepointiin, jotta varmistetaan, että tutkimusyhteisöllä ja asianosaisilla on pitkäaikainen pääsy tutkimusaineistoon. Tallentamalla aineisto Taimeen, projekti varmistaa sen, että aineisto tullaan siirtämään uusiin formaatteihin, alustoihin ja tallennusmedioihin hyvien käytänteiden ja Valtion määrittämien tietoturvalakien ja asetusten mukaisesti.

